

Riksintressen för kulturmiljövården i den kommunala planeringen.

- En studie av Mölndals Kvarnby,
Jonsered och Rydboholm.

Emily Lindberg

Uppsats för avläggande av filosofie kandidatexamen i
Kulturvård, Bebyggelseantikvariskt program
15 hp
Institutionen för kulturvård
Göteborgs universitet

2013:4

Riksintressen för kulturmiljövården i den kommunala planeringen. En studie av Mölndals Kvarnby, Jonsered och Rydboholm.

Emily Lindberg

Handledare: Bosse Lagerqvist

Kandidatuppsats, 15 hp
Bebyggelseantikvariskt program
Lå 2012/13

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
Department of Conservation
P.O. Box 130
SE-405 30 Göteborg, Sweden

www.conservation.gu.se
Tel +46 31 7864700
Fax +46 31 786 47 03

Program in Integrated Conservation of Built Environments
Graduating thesis, BA/Sc, 2013

By: Emily Lindberg
Mentor: Bosse Lagerqvist

Areas of national interest for cultural heritage in urban planning. A study of Mölndals Kvarnby, Jonsered and Rydboholm.

ABSTRACT

This thesis studies the debate regarding the national interest for cultural heritage management which is an instrument of urban planning in Sweden. The thesis also makes a comparison between three areas that have been assigned as national interests for cultural heritage conservation. The areas are Mölndals Kvarnby in Mölndal, Jonsered in Partille and Rydboholm in Borås. In the comparison, the general municipal plan, municipal detailed plans and programs for heritage planning are studied. The results show that there are differences in how the areas are treated in municipal planning. Mölndals Kvarnby who has evolved most since industry closures in the area has the most protected regulations in detailed plans. Jonsered has partial protection in detailed plans and local area plans. Rydboholm is the area that has undergone the least change and has the least protection. The study also shows the correlation between how areas are reported in the general municipal plan and the actual work in the areas. Clear reporting

and viewpoint in the general municipal plan provides the conditions for continued work on areas of planning. The debate surrounding the instrument and the case study suggests that more antiquarian expertise on a local level or more knowledge at a government level to case work of national interest for cultural heritage conservation. More antiquarian competence at the municipal level would increase the prerequisites for discussion on development in areas of national interest for cultural heritage conservation.

Title in original language: Riksintressen för kulturmiljövården I den kommunala planeringen.
En studie av Mölndals Kvarnby, Jonsered och Rydboholm

Language of text: Swedish

Number of pages:

Keywords: National heritage, urban planning, conservation of built heritage.

ISSN 1101-3303

ISRN GU/KUV--13/4--SE

Förord

Jag vill tacka Mikael Hammerman, Fredrik Hjelm och Anna-Karin Törnkrantz för att de tagit sig tid och ställt upp på intervjuer och bistått med material till denna uppsats. Jag vill även tacka min handledare Bosse Lagerqvist för intressanta samtal angående uppsatsens resultat och slutdiskussion.

Innehållsförteckning

1. Inledning	9
1.2 Bakgrund	9
1.3 Problemformulering och hypotes.....	9
1.4 Syfte och målsättning.....	10
1.5 Frågeställningar.....	10
1.6 Avgränsningar.....	10
1.7 Tidigare forskning och studier	10
1.8 Metod	11
1.9 Material.....	12
1.10 Teoretisk ansats	12
2. Debatten om riksintresseinstrumentet – hämmande av utveckling eller en resurs i stadsplaneringen?	15
3. Mölndals Kvarnby, Jonsered och Rydboholm – tre riksintressen för kulturmiljövården i Västra Götaland.	18
3.1 Mölndals Kvarnby	18
3.2.1 Riksintresset Mölndalsåns industriområde och kvarnbyn.....	19
3.2.2 Historik.....	20
3.2.3 Översiktsplan	21
3.2.4 Detaljplaner.....	22
3.2.5 Kulturmiljövårdprogram	24
3.2.6 Övrigt material	26
3.2.7 Så arbetar kommunen med riksintresset	26
3.2.8 Slutsats Mölndals Kvarnby	27
3.2 Jonsered	28
3.2.1 Riksintresset Jonsered	29
3.2.2 Historik Jonsered	29
3.2.3 Översiktsplan	29
3.2.4 Detaljplaner.....	31
3.2.5 Kulturmiljöprogram	34
3.2.6 Så arbetar kommunen med riksintresset.....	35
3.2.7 Slutsats Jonsered.....	35
3.3 Rydboholm	37
3.3.1 Riksintresset Rydboholm	38
3.3.2 Historik Rydboholm.....	38
3.3.3 Översiktsplan	38
3.3.4 Detaljplaner	39
3.3.5 Kulturmiljöprogram	39
3.3.6 Övrigt material	40
3.3.7 Så arbetar kommunen med riksintresset.....	41
3.3.7 Slutsats Rydboholm.....	42
4. Resultat och diskussion	43
4.1 Likheter och skillnader mellan riksintressena Mölndals Kvarnby, Jonsered och Rydboholm.....	43
4.2 Behövs ett starkt riksintresseinstrument eller ej?.....	44
5. Sammanfattning	46
6. Källor.....	48
6.1 Otryckta källor	48
6.2 Tryckta källor	50
7. Illustrationsförteckning	53
8. Bilaga 1 – Plankartor Mölndals Kvarnby	54
9. Bilaga 2 Plankartor Jonsered	56
10. Bilaga 3 Plankartor Borås	60

1. Inledning

Detta kapitel redogör för bakgrunden till uppsatsen, dess problemformulering och hypotes. Syftet och målsättningen presenteras samt frågeställningar för att besvara dessa. Material, metod, avgränsningar redovisas och en teoretisk ansats knyts till uppsatsen.

1.2 Bakgrund

Denna uppsats är skriven inom ramen för kandidatuppsats vid Bebyggelseantikvariskt program, institutionen för kulturvård, Göteborgs Universitet. Under utbildningens gång har jag kommit i kontakt med den debatt som förts kring riksintressen för kulturmiljövården. Under min praktik på Stadsbyggnadskontoret i Göteborg kom jag i kontakt med hur riksintresseinstrumentet tillämpas i den fysiska planeringen då jag fick i uppgift att göra antikvariska bedömningar av bygglövsärenden i riksintresseområden. I samband med detta blev jag intresserad av att fördjupa mig ytterligare i riksintressen för kulturmiljövården och en idé uppstod om att jämföra olika områden med varandra.

1.3 Problemformulering och hypotes

Riksintresse för kulturmiljövården är ett instrument inom stadsplaneringen som har diskuterats av många, både inom kulturmiljösektorn och av andra sektorer. Problematik kring

instrumentet har pekats ut i form av att beskrivningarna är för korta och för generella för de olika områdena. Att det är svårt att definiera vad lagbegreppet ”påtaglig skada” av ett riksintresse innebär, att det inte tillkommit några riksintressen sedan 1970-talet och att gränsdragningarna för riksintresseområden är för otydliga. I områden med stort exploateringsstryck, framförallt storstäder har debatten kring riksintressen handlat om att instrumentet hämmar utvecklingen och fördröjer plan och byggprocessen. Under år 2012 startade Riksantikvarieämbetet upp projektet *Kulturmiljövårdens riksintressen* med syfte att göra utövningen av instrumentet tydligare och utforma en handbok för utövning av instrumentet.

Enligt Plan och bygglagen kap 3 § 4 ska kommunen redovisa hur riksintressena ska tillgodoses i den kommunala planeringen (Internetadress 1). Vidare finns det inget som säger hur kommunen ska säkra riksintressenas värden i planeringen. I vissa kommuner finns det fördjupade riksintressebeskrivningar och skyddsbestämmelser i detaljplan för området. I andra kommuner ligger riksintressen utanför detaljplan och enbart en kortare riksintressebeskrivning finns att tillgå som skydd för området.

Hypotesen för uppsatsen är att då det inte finns mer specifika regler för riksintesseområden och vad den ”påtagliga skadan” av dem innebär, betyder detta att inställningen till områdena och skyddet av dem kan variera starkt mellan olika kommuner vilket leder till en försvagning av instrumentet.

1.4 Syfte och målsättning

Syftet med uppsatsen är att studera den debatt som har förts angående riksintresseverket samt att göra en jämförelse mellan tre riksintressen för kulturmiljövården. I jämförelsen har tre likartade riksintresseområden i tre olika kommuner valts ut; Mölndals Kvarnby i Mölndal, Jonsered i Partille och Rydboholm i Borås. Jämförelsen syftar till att granska hur riksintresseområdena behandlas i den kommunala planeringen utifrån översiktsplaner, detaljplaner och kulturmiljö-/bevarandeprogram. Målsättningen är att ge ett exempel på hur olika kommuner tar sig an likartade riksintressen.

1.5 Frågeställningar

Om instrumentet:

- Hur har debatten kring riksintressen för kulturmiljövården förts på ett nationellt plan under de senaste åren?
- Hur används instrumentet i den kommunala planeringen?
- Behövs ett starkt riksintresseinstrument?

Om fallstudierna:

- Hur behandlas riksintressena av kulturmiljö i den fysiska planeringen i Mölndal, Partille och Borås?
- Vilka likheter och vilka skillnader finns mellan hur riksintressena av kulturmiljö behandlas i de olika kommunerna?
- Om olikheter finns, framgår det vad som har styrt skillnaderna?

1.6 Avgränsningar

Områdenas specifika historik kommer enbart att behandlas kortfattat för att skapa en förståelse kring varför de är utpekade som riksintressen för kulturmiljövården. Det finns säkerligen arkivmaterial för att skriva en uppsats kring vart och ett av områdena men för att kunna fokusera på hur de hanteras i planeringen kommer historiken att få stå tillbaka.

Jämförelsen kommer att ske mellan tre riksintresseområden i Västra Götaland. Det hade varit intressant att använda riksintressen från olika län i Sverige men för att kunna besöka områdena och respektive kommuns arkiv har tre områden valts inom ett avstånd som går att resa till över en dag och där logi inte behövs. Då det finns tidigare uppsatser som behandlar lagstiftningen av riksintresseinstrumentet och instrumentets tillkomst och utveckling har jag avstått från att behandla dessa teman i uppsatsen.

Jämförelsen baseras på fallstudier av tre riksintresseområden för kulturmiljövården av totalt ca 1700 områden i Sverige. Jämförelsen kan ses som en indikation på hur den kommunala planeringen behandlar riksintresseområden men för att få en fullständig bild av hur instrumentet används i hela landet behövs ytterligare studier göras.

1.7 Tidigare forskning och studier

De senaste åren har ett antal uppsatser skrivits som berör instrumentet riksintresse för kulturmiljö. *Kulturmiljövårdens riksintressen, framväxt, missväxt, färdigväxt?* (Cronqvist, 2007) beskriver historiken och uppkomsten av instrumentet. Uppsatsen redogör för bakgrunden till instrumentet i den fysiska riksplaneringen och hur urvalet av områden

skedde. Därefter beskrivs vilka regler som omfattar riksintresseinstrumentet i Miljöbalken och vilka myndigheter som ansvarar för vad i hanteringen av riksintresseinstrumentet. Slutligen pekar uppsatsen ut fem problemområden i hanteringen av kulturmiljövårdens riksintressen. De problem som pekas ut är följande; urvalet, brist på kunskap- och planeringsunderlag, samarbetet mellan länsstyrelse och kommun, påtaglig skada – ett subjektivt begrepp och säkerställande – juridiskt skydd och långsiktig hållbar förvaltning.

Riksintressen för kulturmiljövården. En granskning av instrumentets tillämpbarhet i den kommunala planeringen. Med fokus på Stockholms innerstad (Ebeling, 2010). I uppsatsen undersöks hur riksintresseinstrumentet tillgodoses och dess förankring, användbarhet och påverkan i den kommunala planeringen. Undersökningen har gjorts genom en fallstudie på riksintresset Stockholms innerstad där Stockholms översiktsplan och utvalda detaljplaner har granskats.

Riksintressen för kulturmiljövården : en kritisk genomgång av sju fördjupade riksintressebeskrivningar (Wirdeby, 2010). Uppsatsens syfte är att studera underlag med fördjupade beskrivningar över riksintressen för kulturmiljövården tillkomna efter 1996/1997. Uppsatsen är skriven med målsättningen att bidra med kunskap om hur kulturmiljövårdens värden i riksintresseområden kan beskrivas för att få en tydligare roll i samhällsplaneringen.

Riksintressen för kulturmiljövården -En fallstudie av Stockholm Waterfront (Larsson, 2011). Uppsatsen beskriver instrumentet riksintresse för kulturmiljö därefter görs en fallstudie av bygget Stockholm waterfront. I fallstudien intervjuas olika aktörer i projektet och en diskussion förs angående hur vida projektet är en påtaglig skada på riksintresset Stockholms innerstad eller ej.

En kritisk utvärdering av riksintresseinstrumentets tillämpning i egnahemsområdet Pungpinan, med området Tallkrogen som referens (Karlsson, 2009). I uppsatsen undersöks om riksintresset som omfattar egnahemsområdet Pungpinan i Södra Stockholm har gett något skydd och gjort någon nytta i bevarandehänseende, i relation till det likartade området Tallskogen som inte är riksintresse.

Riksantikvarieämbetet (RAÄ) har gett ut ett par rapporter som berör riksintressen så som *Riksintresse för kulturmiljö -underlag för riksantikvarieämbetet, Tillbakablick kunskapunderlagens utveckling sedan 1970-talet* som sammanfattar riksintresse instrumentets uppkomst och utveckling. (RAÄ, 2009) *Riksintressanta kulturmiljöer. Resultat av enkätundersökning och nya insatser* (RAÄ, 2007) är en rapport från RAÄ som sammanfattar den enkät RAÄ skickat ut till landets länsstyrelser. Enkäten syftade till att undersöka hur de som arbetar på länsstyrelserna uppfattar riksintressen för kulturmiljövården. Riksantikvarieämbetet håller idag på med ett tvåårigt projekt vid namn *Kulturmiljövårdens riksintressen*. Projektet har gett ut en kortare första skrift vid namn *Kulturmiljövårdens riksintressen- i allas intresse* (RAÄ, 2012)

1.8 Metod

Undersökningen utgår från en hypotetisk deduktiv metod vilket innebär att en hypotes har formulerats och att konsekvenser som följer av hypotesen har härletts. Därefter undersöks om de härledda konsekvenserna stämmer överens med verkligheten. Hypotesen för uppsatsen är att då det inte finns mer specifika regler för riksintresseområden och vad den ”påtagliga skadan” av dem innebär, betyder detta att inställningen till områdena och skyddet av dem kan variera starkt mellan olika kommuner vilket leder till en försvagning av

instrumentet. Konsekvenserna som kan härledas ur hypotesen är att ett svagt skydd av riksintresseområde och ett svagt riksintresseinstrument ger dåliga förutsättningar för riksintresseområden i den kommunala planeringen. För att undersöka hur vida detta stämmer eller ej har en fallstudie gjorts av tre riksintresseområden i Västra Götaland. Syftet med en fallstudie är att ta en liten del av ett större förlopp och med hjälp av fallet/ fallen beskriva verkligheten. Fördelen med fallstudier är att man inte behöver ge sig in i den stora beskrivningen och ta sig an allt material på ett tema utan på ett begränsat utrymme ge läsaren en uppfattning om hur något går till eller ser ut. (Ejvegård, s33, 2003). I denna undersökning blir fallstudierna indikatorer på hur riksintressen för kulturmiljövården behandlas i den kommunala planeringen.

1.9 Material

För att svara på frågeställningen kring om hur debatten kring riksintressen av kulturmiljö har först på ett nationellt plan har debattartiklar använts. Utgångspunkten har varit Paul Hanssons artikel *Riksintressenas revansch* har fungerat som en ingång till debatten och gett uppslag på ytterligare exempel att se vidare på.

Till fallstudierna har översikts- och detaljplaner, kulturmiljöunderlag och intervjuer använts. I samtliga tre fallstudier har kommunens översiktsplan studerats för att ta reda på hur riksintresseområdena redovisas. Översiktsplanerna har refererat till kommunernas kulturmiljöprogram/bevaradeprogram, dessa har studerats för att se vad kommunen fokuserar på i området och om det finns riktlinjer för bygglovsärenden. Detaljplaner har studerats för att se om det finns skyddsbestämmelser i området och vad dessa i sådana fall anger.

Platsbesök har gjorts i alla tre områdena för att få en uppfattning om dess struktur och utseende. I Mölndal och Borås finns det anställd stadsantikvarie men antikvarisk kompetens saknas i Partille kommun. Intervjuer har skett med de två stadsantikvarierna samt bygglovsarkitekt för att få en bild av hur det kommunala planeringsarbetet arbetar sig i riksintresseområdena. Ett utskick har gjorts till Mölndal och Borås stadsbyggnadskontor med förfrågan om ytterligare en intervju från en anställd som ej har antikvarisk kompetens men svar har uteblivit. Därav är det övervägande antikvarisk kompetens som har intervjuats. Syftet med intervjuerna har framförallt varit att komplettera det skriftliga materialet och få en bild av hur arbetet sker rent praktiskt.

1.10 Teoretisk ansats

Europa har det senaste årtiondet genomgått betydande förändringar i den ekonomiska och politiska ordningen. Omstrukturering av det ekonomiska systemet, snabba förändringar i informationsteknologin och globaliseringen av kapitalet har inneburit att multinationella företag har kunnat skapa produktionsrelationer som sträcker sig och korsar regionala och nationella gränsar. Dessa förändringar är påtagliga på den lokala och regionala nivån vilket avspeglas i att marknadsföring av platser och kosmetiska åtgärder syftar till att höja platsers anseende. Det har även blivit vanligare med ”nischer och noder” i stadsregionernas planering. (Khakee, s 138, 2000)

Förutom de ekonomiska, politiska och rumsliga förändringar som har präglat Europa finns det ytterligare faktorer som framtvingar en omställning. Omställningen är ett resultat av de spänningar och konflikter som uppstår i samband med miljöförstörelsen och

storstadsregionernas tillväxt. Dessa spänningar och konflikter härrör bl.a. från nya hushållsformer, skiftande bosättningspreferenser, skillnader i livsstilar, etniska motsättningar och social utestängning. Det är idag allmänt erkänt att man måste begränsa den ohämmade ekonomiska tillväxten, att det ekologiska systemet måste upprätthållas och att stadsmiljöns kvaliteter måste bibehållas. I detta sammanhang har kommuner och regioner fått en ny status, nya uppgifter och en mer framträdande roll i de allt starkare gränsöverskridande, ekonomiska relationerna. På lokala planeringsmyndigheter finns det en uppfattning om att den strategiska planeringen åsidosattes under 1970-1980-talet. Under denna tid låg fokus på enskilda projekt så som storskaliga infrastrukturinvesteringar, innovationscentra för näringslivsutveckling och konferensanläggningar m.m. I det nya synsättet som råder idag försöker man länka samman åtskilda aspekter av ekonomin, den sociala verkligheten och ekologin. Den nya kulturella och ekologiska uppfattningen har gett begrepp som livskvalitet och hållbar utveckling. Detta synsätt utmanar det tidigare accepterade policy-dagordningen som präglades av ekonomisk tillväxt (Khakee, s138- 139, 2000).

Vad är då planering och planer? Planering kräver att man skapar sig föreställningar om framtiden (Khakee, s 29, 2000) Planeringsprocessen involverar flera aktörer och myndigheter som tillsammans försöker nå ett mål samt upptäcka nya utvecklingsmöjligheter. Enligt det pluralistiska synsättet består planering bl.a. av en arena där olika intressen kämpar för att påverka planens innehåll. Denna interaktiva process åstadkommer en plan som bör återspegla olika intressen. Planen blir ett resultat av en bred demokratisk diskurs som omfattar ett stort antal "stakeholders" så som planerare, beslutsfattare, byggnadsentreprenörer, folkrörelser och allmänheten.(Khakee, s, 41 & 61, 2000)

Ekonomiska krafter är betydelsefulla i planeringssammanhang och det

finns en rådande uppfattning om att det europeiska territoriet som ett rum där städer och regioner måste få sin plats. Miljöangelägenheter är en annan betydelsefull faktor i planeringssammanhang som har kommit att få allt större betydelse och anses idag väga nästan lika tungt som den ekonomiska faktorn.(Khakee, s 159, 2000)

I Sveriges planering kan man bl.a. se de ökade miljöangelägenheterna i planeringen genom införandet av 15 nationella miljö kvalitetsmål år 1999. År 2005 beslutades om ytterligare ett miljö kvalitetsmål och idag finns det 16 stycken Även fyra övergripande miljömålsfrågor ingick i miljömålssystemet dessa är naturmiljön, kulturmiljön, hälsofrågor och fysisk planering. Syftet med miljö kvalitetsmålen införande var att tydliggöra den miljömässiga dimensionen i begreppet hållbar utveckling (Internetadress 2).

Även riksintressen är ett instrument i den fysiska planeringen som har sin bakgrund i miljöaspekten och tanken om ett hållbart samhälle. Riksintressen pekas ut i Miljöbalkens kapitel 4 och är områden eller platser som är viktiga ur en nationell synvinkel. Områdena kan vara viktiga av olika skäl, exempelvis kan det vara områden med viktiga natur- och kulturvärden som är så ovanliga att de är viktiga för hela landet. Det kan också vara områden som är viktiga för att de ska användas till någon exploatering, till exempel för vägar, järnvägar eller någon energianläggning (t.ex. vindkraft). Områdena kan också vara viktiga för någon näring som rennäringen eller fisket. (Internetadress 3)

Både miljömålen och riksintresseinstrumentet pekar ut kulturmiljön som en viktig aspekt för den hållbara utvecklingen. Ett av den 16 miljö kvalitetsmålen är *God bebyggd miljö* och lyder: "*Städer, tätorter och annan bebyggd miljö ska utgöra en god och hälsosam livsmiljö samt medverka till en god regional och global miljö. Natur- och kulturvärden ska tas till vara och utvecklas. Byggnader och anläggningar ska lokaliseras och utformas på ett*

miljöanpassat sätt och så att en långsiktigt god hushållning med mark, vatten och andra resurser främjas." (Internetadress 4). För att uppnå målet god bebyggd miljö finns det en rad indikatorer som pekar på hur arbetet med målet genomförs och hur det går. En indikator är planering av kulturmiljö, där man fastslår att dagens samhällsutveckling ofta har en negativ inverkan på bebyggelse och kulturlandskap. För att hantera kulturmiljöfrågor behövs program och strategier för tillvaratagande och utveckling av kulturhistoriska värden som ger underlag för den fysiska planeringen att hantera dessa frågor. Det är viktigt att dessa dokument kopplas till översiktsplanen då den är vägledande för senare beslut enligt Plan- och bygglagen samt Miljöbalken (Internetadress 5).

Riksintressen för kulturmiljövärden är miljöer av stor betydelse ur ett nationellt perspektiv på grund av sina kulturhistoriska värden. De ska belysa hela samhällets historia, näringsliv, sociala villkor, byggnadsskick, estetiska ideal, etc. (RAÄ, PM, 2012) Begreppet riksintresse understryker att all planläggning ska ske under hänsynstagande till viktiga intressen som är gemensamma för hela landet. Avsikten är att nationellt utpekade intressen ska tillgodoseas i den kommunala fysiska planeringen och i andra beslut om ändrad markanvändning. Riksintressena är ett inspel i olika planeringsprocesser där deras värden och potential för en hållbar utveckling analyseras och tolkas. Tolkningen i ett enskilt fall med ett riksintresse förutsätter dialog och samverkan i syfte att identifiera kvalitativa lösningar som håller över tid. Riksintressena är ett planeringsverktyg och regleras av Miljöbalken vars övergripande mål är att främja en hållbar utveckling. För att riksintressena ska fungera som planeringsverktyg förutsätts ett väl utvecklat system för kunskapsförsörjning. Säkerställandet av ett områdes kulturhistoriska värden bygger på en insikt och medvetenhet om betydelsen av dessa värden hos olika berörda aktörer. Säkerställandet bör i första hand ske genom att kulturvärdet nyttjas som en resurs vid olika typer av bruk och förändringar av den fysiska

miljön och som en regional utvecklingsfaktor (RAÄ, PM, 2012).

2. Debatten om riksintresseinstrumentet – hämmande av utveckling eller en resurs i stadsplaneringen?

Detta kapitel svarar på frågeställningen om hur debatten kring riksintressen för kulturmiljövården har sett ut och vilka faktorer som har legat bakom den.

Under de senaste åren har riksintressen av kulturmiljö debatterats på flera håll. Riksantikvarieämbetet utkom år 2008 med rapporten *Kulturmiljön som resurs i kommunal utveckling och planering* med bakgrunden att tidigare studier av översiktsplaneringen visat på ”passiva” beslutsunderlag som är helt inriktade på bevarande. Man efterlyser nu att kulturmiljöer lyfts fram på ett positivt sätt och inte bara som en restriktion. Därför samlade Riksantikvarieämbetet in goda exempel på hur kulturmiljöer hanteras i underlag och ställningstaganden i kommunala översiktsplaner (RAÄ, 2008) Under år 2009 anordnades seminariet *Kulturmiljö och stadsutveckling - Riksintressen i planering och byggande* av Länsstyrelsen i Västra Götaland tillsammans med Stadsbyggnadskontoret i Göteborg och Göteborgs stadsmuseum. Under seminariet fördes diskussioner kring riksintresseinstrumentet, om det är ett förlegat instrument eller om det behövs mer än någonsin? Hur kan riksintressena beskrivas, säkerställas och vara en tillgång i utvecklingen? Även i detta seminarium påpekades vikten av att riksintresseinstrumentet vitaliseras så att det blir ett aktivt instrument istället för en samling passiva restriktionsområden (Länsstyrelsen, s 5, 2009).

Förutom att kulturmiljösektorn har lyft fram problematiken med riksintresseinstrumentet och pekat på ett behov av översyn och utveckling av instrumentet har det pågått en debatt i dagspressen och

på internet gällande instrumentet. Bebyggelseantikvarien Paul Hansson har skrivit artikeln *Riksintressenas revansch* där han granskar den kritik som framkommit mot verktyget och skriver om ”drevet mot riksintressena” som han upplevt. År 2009 skrev Fastighetsägarna tillsammans med Jan Jörnmark boken *Övergivna planer plan- och bygglagstiftning i behov av en haverikommission?* I boken ger fastighetsägarna sin syn på Plan och bygglagens brister och möjligheter där man bl.a. uttrycker att riksintressena och Plan och bygglagens fullständigt har havererat. Hansson menar att denna bok blev startskottet för en rapportering i media som gav upphov till rubriker som ”PBL hämmar tillväxten” och en uppfattning om att riksintressena för kulturmiljö hindrade inte bara det viktiga bostadsbyggandet, utan i stort sett allt byggande i våra städer och därmed var såväl stadsutveckling som sysselsättningen hotad (Hansson, 2012). Även nätverket YIMBY (står för Yes In My BackYard) hakade på debatten och skrev på sina bloggar om hur odugliga riksintressena var och hur de öppnade upp för överklaganden och länsstyrelseingripanden i den kommunala planeringen, vilket skulle innebära att byggen omintetgjordes eller starkt försenades (Hansson, 2012). Frågan om riksintressena kom under år 2012 upp på kommun och landstingsnivå i samband med att SKL (Sveriges kommuner och landsting) gav ut skriften ”*Hantering av riksintressen*”. I samband med detta skrev Anders Knape ordförande i SKL debattartikeln ”*Riksintressen utveckla eller lägg ner*” I ett pressmeddelande skriver SKL att de önskar att staten tar kraftsteg för att den ohållbara situationen med riksintressena löses (Internetadress 6).

Hansson menar att riksintressena har fallit mellan stolarna, där problemet ligger i att staten har pekat ut områden som kommunerna ska tillvarata i sin planering. Detta blev ett bekymmer eftersom kommunerna inte fick de planeringsunderlag som staten skulle

tillhandahålla. Ytterligare ett problem är att formuleringen i lagtexten som säger att områden av riksintresse skall skyddas mot ”påtaglig skada” men att det inte finns något som preciserar vad som är en skada och när den är påtaglig. Och hur hanterar man att flera icke påtagliga skador till slut ger påtaglig skada? Länsstyrelserna har sällan drivit ärenden om påtaglig skada men det fåtalet gånger ärenden har gått hela vägen till regeringen har de oftast avgjorts till kulturmiljöns fördel (Hansson 2012).

Det är framförallt i Stockholmsregionen som debatten om riksintressen av kulturmiljö har ägt rum. Det oberoende partipolitiska nätverket YIMBY som finns i Stockholm, Göteborg, Oslo och Uppsala har sedan 2010 skrivit inlägg om problematiken kring riksintresseinstrumentet. Anders Garbering skrev 2010 artikeln *Riksintressen på agendan* där han menar att det är bra att frågan om riksintressen börjar komma upp på den politiska agendan och att snårigheten i plan- och bygglagen tillsammans med riksintressen, Miljöbalken och möjligheterna att överklaga aktivt motarbetar möjligheterna att bygga en tät blandstad. Garbering menar att: ”*Den mentala bild människor ser när de tänker på riksintressen handlar ofta om vackra 1800-talsbus och andra typer av genuint omtyckta miljöer. Men riksintressena tar ingen hänsyn till sådant. Riksintressena skyddar allt som finns som anses vara av "riksintresse". Om det är älskat eller avskytt har inget med saken att göra.*” Riksintresseskyddet har således lett till att asfaltsverk, motorvägsramper och betonggrå fasader skyddas. Garbering menar också att riksintressen används som argument för att stoppa byggande av förskolor och för att slösa energi då miljonprogrammets hus inte får tilläggsisoleras (Garbering, 2010). I Stockholm har Per Ankersjö som är stadsmiljöborgarråd i Stockholms stad, ordförande för Centerpartiet i Stockholm och ledare för Centerpartiets arbete med en ny storstadspolitik med miljöprägel uttryckt att han vill slopa riksintressena för kulturmiljövården i stadskärnorna. Ankersjö menar

att riksintresset gör det svårt att utveckla innerstäderna i Stockholm, Göteborg och Malmö och att riksintresset lägger en död hand över storstäderna. Istället för att omfatta hela stadskärnor vill Centerpartiet att enskilda byggnader och kvarter skyddas. Centerpartiet vill ha en klimatpolitik där man kan nyttja kollektivtrafiken och närheten istället för att ha bostadsområden utanför stadskärnan som blir bilberoende. Den täta staden som byggs på höjden är det sätt man ska bygga på i framtiden för att det ska vara miljövänligt menar Ankersjö. Centerpartiet har i sin politik inspirerats av den tidigare nämnda boken *Övergivna planer* av Jan Jörnmark i samarbete med fastighetägarna och dess kritik mot riksintressen för kulturmiljö- och naturvården (SVD, 2010).

Idéerna och tanken om hållbar utveckling genom tätbebyggd blandstad som byggs på höjden företräds b.l.a. av YIMBY och Stockholmscentern, men det finns också motstånd till dessa idéer. Stockholm skyline är ett nätverk som är emot skyskrapor och fler höga hus i innerstaden och för en utveckling av god stadsstruktur i hela Stockholm. Nätverket ser ett hot i övertron på storskalighet, koncentration till innerstaden och fokusering på nya spektakulära byggnadsprojekt. Man påpekar att Stockholm är en av de få huvudstäder som inte tillåtit ett stort antal höghus skjuta i höjden och frågar sig varför Stockholm helt plötsligt ska se ut som alla andra städer? Nätverket menar på att flera av de projekt som planeras i Stockholm så som Västra City, Slussen och Norra station m.fl. riskerar att underminera Stockholms värden (Internetadress 7).

Riksantikvarie Lars Amréus har gjort ett inlägg i debatten om riksintresseinstrumentet och Stockholms stadssiluet i sin artikel ”*Stockholm ska inte sträva efter att bli som New York*”. Amréus menar att ”*Stockholms stadssilhuett är en del av stadens egenart, det som gör den till något alldeles extra. Visst kan staden tåla höga hus om de är bra utförda och*

placeras på rätt ställe. Men i dagens globala samhälle gäller det att ta till vara det unika och särpräglade, det som sticker ut och lockar kreatörer och entreprenörer. I en värld av förändring är kultur och kulturarv kanske en av våra främsta tillgångar.” Amréus menar att riksintressen är områden som är särpräglade och unika. Riksintressena är ett inspel i planprocessen och en indikation på att det krävs dialog och eftertanke i dessa områden. Där den argumentation som krävs i samband med ett riksintresse ska vara en garanti för hållbara lösningar. Amréus pointerar att frågan inte är vad ett riksintresse ”tål” utan vad den riksintressanta kulturmiljön kan bidra med som en framgångsfaktor, i detta fall för Stockholms framtid. Riksintresset ska inte hindra utveckling men ställa krav på planprocessens inriktning och kvalitet (Amréus, 2012). Amréus får snart replik på sin artikel av Per Ankersjö (C) debattinlägg ”*Att motsätta sig utveckling är bästa sättet att stänga ute produktiva människor*”. Ankersjö menar att riksantikvarieämbetet inte grundades för att uttala sig om tillväxt, utveckling och stadsbyggnad och att lagstiftningen om riksintressen hämmar stadsbyggandet. ”*Enligt riksantikvarieämbetet är en trubbig lagstiftning om riksintressen – som stoppar att bostäder byggs där människor helst vill leva och är som mest produktiva – nyckeln till framgång eftersom det lockar kreatörer och entreprenörer. Få saker kan vara mer fel.*” Vidare menar Ankersjö att ”*Stadsbyggandet har kidnappats av utvecklingsfientliga krafter som vägrar att ge plats för nya byggnader och människor genom att säga att allt som finns i en stad är kulturminnesvärden eftersom det en gång har byggts och därför måste bevaras – oavsett kvalitet.*” Ankersjöns uppfattning är att riksintressen av kulturmiljö inte handlar om ett urval av särpräglade värden utan om ett urskilningslöst bevarande. Han uttrycker också att ”*Riksantikvarien ser på Stockholm på samma sätt som en lumpsamlare betraktar sina överfulla vrår. Det är inte bara den ovärderliga farfarsklockan som måste skyddas till varje pris, utan alla gamla tidningar, kartonger och rostiga spikar likaså.*” (Ankersjö, 2012).

Riksantikvarieämbetet uttrycker att riksintresseinstrumentet har visat sig svårt att hantera för såväl den statliga kulturmiljövården som i den kommunala planeringen. En förklaring som ges till problematiken är att det bland annat beror på otillräckliga värdebeskrivningar och kulturmiljösektorns begränsade möjligheter till tidig medverkan i samhälls- och förändringsprocesser. Följden av detta blir en bristande helhetssyn på landskapets kvaliteter vid avvägningen av allmänna och enskilda intressen. Ytterligare ett problem som pekas ut är att kulturmiljövårdens riksintressen idag är dåligt kända och uppfattas mer som ett hinder än som en resurs för samhällsutvecklingen. För att förändra denna uppfattning och göra riksintresseinstrumentet mer lätthanterligt har Riksantikvarieämbetet startat upp ett tvåårigt projekt under år 2012-2013 vid namn *Kulturmiljövårdens riksintressen*. Syfte är att förbättra förutsättningarna för en utveckling av landskapets kulturmiljövården i enlighet med miljö- och kulturpolitikens målsättningar och att bidra till en ökad samsyn mellan de aktörer som på olika sätt berörs av riksintressen i sitt arbete. Projektet ska utmynna i en handbok/vägledning samt utbildningsinsatser som stöd för arbetet med riksintressena i samhällsplaneringen (Internetadress 8).

Debatten visar på att kulturmiljösektorn upplevs som bakåtsträvande och som en bromskloss i stadsutvecklingen och inte som en resurs. Det finns även en missuppfattning om att Riksantikvarieämbetet och kulturmiljösektorn inte ska yttra sig om tillväxt, utveckling och stadsbyggande. Debatten och de insatser som Riksantikvarieämbetet utfört visar att det finns en uppfattning från kulturmiljösektorn och andra branscher att instrumentet måste uppdateras eller avskaffas. Problematiken kring instrumentet har diskuterats och det finns nu förutsättningar för att utveckla instrumentet men frågan är hur? Idén om att riksintresseinstrumentet ska fungera som en garanti för en hållbar lösning som riksantikvarie Lars Amréus uttrycker är en god målsättning för riksintresseinstrumentet men hur instrumentet ska nå

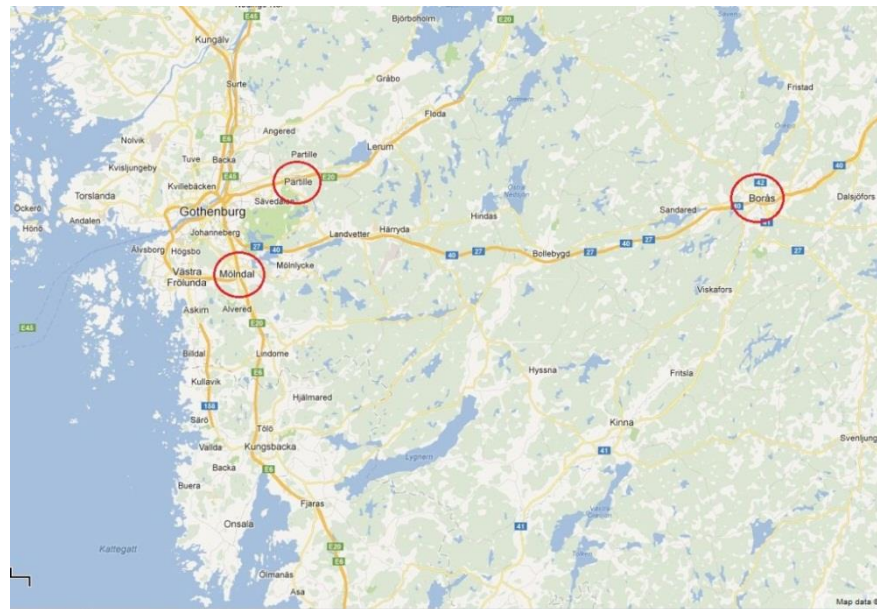
dit är en annan fråga.

3. Mölndals Kvarnby, Jonsered och Rydboholm – tre riksintressen för kulturmiljövården i Västra Götaland.

I detta kapitel presenteras studien av tre riksintressen för kulturmiljövården i form av Mölndals Kvarnby, Jonsered och Rydboholm. Kapitlet svarar på frågeställningen hur behandlas riksintressena av kulturmiljö i den fysiska planeringen i Mölndal, Partille och Borås? I studien presenteras en kort historisk till respektive område, därefter granskas översiktsplaner, detaljplaner, kulturmiljöprogram och eventuella pågående planer. En intervju har först med anställd i respektive kommun och stad för att svara på hur arbetet med riksintressena sker. Granskningen av varje område avslutas med en reflekterande slutsats kring materialet.

Mölndals Kvarnby, Jonsered i Partille och Rydboholm i Borås är alla riksintressen för kulturmiljövården belägna i olika kommuner i Västra Götaland. Riksintressen för kulturmiljövården är ett urval av miljöer som ska representera hela landets tiotusenåriga historia från stenålder till nutid. Begreppet riksintresse understryker att all planläggning ska ske med hänsynstagande till viktiga intressen som är gemensamma för hela landet. Avsikten är att nationellt utpekade intressen ska tillgodoses i den kommunala fysiska planeringen och i andra beslut om ändrad markanvändning (Internetadress 1). Mölndals Kvarnby, Jonsered och Rydboholm har en likartad karaktär i form av industrimiljöer med fabriker, arbetarbostäder och institutionsbebyggelse. Samtliga områden

är uppförda mellan 1830-tal till slutet av 1800-talet och har använts för framställning av textil och papper. Många bebyggelsemiljöer som uppfördes som industrier har idag fått andra användningsområden. De tre riksintressena som nämns ovan är alla exempel på områden som idag har fått nya funktioner eller som står inför en utveckling eller omvandlingsprocess. Mölndals Kvarnby inrymmer idag Mölndals museum, kontor och butiker. För Jonsered finns ett planprogram på hur området ska kunna förtätas med ny bebyggelse och hur industrilokalerna ska få nya verksamheter. I Rydboholm pågår fortfarande en viss textilproduktion i området. Idag pågår arbetet med en ny vägsträckning som kan komma att dras i närheten av området vilket kan innebära att området kan komma att utvecklas med nya funktioner och verksamheter.

Figur 1: Riksintressenas placering i Västra Götaland.

3. 1 Mölndals Kvarnby

Figur 2: Utsikt över industrilandskapet i Mölndals Kvarnby

Figur 3: Byggnadsminnet Kvarnhjulet

Figur 3: Bostadsbebyggelse i Mölndals Kvarnby

Figur 4: Mölndalsfallen har bidragit till industrins utveckling i Mölndals Kvarnby.

3.2.1 Riksintresset Mölndalsåns industriområde och kvarnbyn

Motivering

Koncentrerad kvarn - och industrimiljö vid Mölndalsån, vars kraftiga vattenfall nyttjats för kvarndrift i större skala sedan medeltiden, med stor betydelse för den tidiga industriella utvecklingen i Göteborgsregionen.

Uttryck för riksintresset

Mölndalsåns fall, industribebyggelse främst från 1800-talets senare hälft, bl.a. kvarn från 1858 vid kvarnfall 24, Lilla Götafors f.d pappersbruk, Götafors f.d.sulfitfabrik och kvarnlämningar. Bostadsbebyggelse från 1700 och 1800-talet i form av kvarngårdar och egna hem. Oregelbundet gatunät med trappor och slingrande lider. (Länsstyrelsen, 97)

3.2.2 Historik

Vattenkraften i forsen vid Kvarnfallen har utnyttjats sedan medeltiden för att framställa olika produkter. Inriktningen på verksamheterna kring forsen har under århundradena ständigt anpassats till samtidens efterfrågan. I äldre tider dominerade kvarnverksamheten vid forsen. Under 1700-talet då bok- och tidningsproduktionen ökade blev papperstillverkningen en av de huvudsakliga verksamheterna. Under 1800-talet slog linoljefärgen igenom vilket ledde till att oljeslagerier etablerade sig vid forsen. Även textilindustrin kom att växa fram under 1800-talet och längs med forsen etablerades ett stort antal textilfabriker, huvudsakligen spinnerier. Förutom oljeslageri och textilfabriker fanns nu också pappersbruk, sockerbruk och kvarnar. I samband med

etableringen av verksamheter under 1800-talet kom bostadsbebyggelse att växa fram på bergssluttningarna kring forsen. Bebyggelsen uppfördes av arbetarna själva, på mark som arrenderades av olika bolag- och fabriksägare. Byggandet reglerades inte av någon upprättad plan utan byggnaderna kom att uppföras allt eftersom. Ofta lånade arbetarna pengar av fabriksägarna för husbygget och på så sätt knöts arbetarna till fabriker genom arrende och lån. Under 1900-talet fortsatte textilindustrin att växa och nu etablerade sig strumpfabrik, trikåfabrik och färgerier. I samband med industrins utökade verksamheter kom fler funktioner att samlas kring Gamla torget i Kvarnbyn så som postkontor, butiker, stadshus m.m.

Den kvarnverksamhet som hela tiden pågått parallellt med den övriga tillverkningen pågick fram till 1940-talet då den sista kvarnen lades ner. Några decennier senare drabbades textil- och konfektionsindustrin av en svår kris vilket ledde till att många företag tvingades lägga ner. I början av 1980-talet avvecklades den sista textilindustrin därefter stod flertalet industribyggnader i Kvarnbyn tomma men idag har olika It-företag etablerat sig kring forsen. Mölndals stadsmuseum har flyttat sin verksamhet till området och café och butiker har öppnat upp i området. (Krus, s 112-122, 2000)

Det uppstod tidigt ett bevarandebrev för Mölndals Kvarnby då området var hotat av rivning under 1970-talet. I generalplaneförslaget från 1970 fanns ett förslag på att göra en väg till Pixbo. Ett förslag som skulle ha inneburit att en trafikled byggdes på bekostnad av delar av Mölndals Kvarnby (Arbetets tidning, 1973). I samband med förslaget väckte Mölndals Kvarnbys hembygdförening frågan om att Roten M i Mölndals Kvarnby och området därifrån skulle bli kulturresevat. I en motion från Moderata samlingspartiet fördes frågan vidare till kommunfullmäktige och kulturnämnden fick i uppdrag att utreda hur man skulle ställa sig till ett bevarande av byggnaderna på Fäberget i

Mölnalds Kvarnby. (GP, 1974) I samband med utredningen gjordes en inventering av området som sedan låg till grund för arbetet med en bevaringsplan av området. Bevaringsplanen arbetades fram av den tillsatta "Kvarnbygruppen" som bl.a innehöll invånare i Kvarnbyn och tjänstemän från Kulturnämnden. Under 1976 diskuterades införande av rivningsförbud i området vilket kom att bli verklighet då kommunfullmäktige 1978 beslutade om en stadsplan i området. 1979 beslutas att kommunen står för upprustning av fem byggnader i området. 1983 antogs stadsplanen (äldre version av detaljplan) för Kvarnbyn där området ges Q-märkning för kulturresevat. Under 1980-talet tillsatte kommunfullmäktige en arbetsgrupp för ytterligare arbete med Mölnalds Kvarnby samt gav resurser för upprustning av fler byggnader inom området. 1985 beslutades att Mölnalds museum skulle flytta in i det före detta polishuset. (Mölnalds Kvarnbys hembygdsförening, 85)

3.2.3 Översiktsplan

I Mölnalds översiktsplan redovisas riksintressena under ett specifikt kapitel. Planen säger att " *Kommunen skall i sin planering visa på vilket sätt riksintressena kan tillgodoses. Avgränsning av ett riksintresseområde för kulturmiljövård är oftast gjorda mer schablonmässigt. Genom att vara utpekade som riksintresse innebär inte automatiskt ett långsiktigt skydd för kulturmiljön utan detta behöver säkerställas. Kommunen skall verka för att ett skydd tillkommer eller upprätthålls. Staten skall bevaka riksintresset. På kartan (Rekommendation och bestämmelsekartan se bilaga 1) redovisas kommunens avgränsning av riksintressen. Här sammanställs och redogörs för behandlingen av de riksintressen som redovisas i översiktsplanen.*" (ÖP Mölnald, s 93, 2006)

Vidare följer en presentation av området som redovisar vilket skydd som finns i området, vilka delar kommunen räknar till riksintresset samt vilka åtgärder som bör utföras på längre sikt inom området.

Mölnaldsåns industriområde och Kvarnbyn

Riksintresse för kulturvärden

Kvarnbyggnad, byggnadsminne

Detaljplan (bevarandeplan) finns.

Skydd av riksintresse

Riksintresset omfattar ett större område där Mölnaldsfallen och Grevedämnet och Bettyholm ingår samt delar av övrig industrimiljö. Industri- och bostadsområdet skall skyddas mot åtgärder som kan skada kulturmiljön. En handlingsplan för utveckling och bevarande av kulturmiljön har upprättats

Mölnalds Kvarnby

Mölnalds Kvarnby har haft en avgörande betydelse, inte bara för den egna socknens, utan även för Göteborgsregionens utveckling. Som namnet antyder låg här tidigare en Kvarnby, omnämnd redan på 1300-talet, och det är denna verksamhet som givit namn åt platsen. Vid Götaforsliden ligger områdets enda bevarade kvarn. Kvarnfastigheten uppfördes 1858 och är den enda verksamhetsbyggnad, som vittnar om områdets äldre huvudfunktion. Kvarnhjulet ägs av Mölnalds kommun och är sedan 1983 byggnadsminne. Byggnadsminnen skyddas enligt Kulturminneslagen och omfattas av särskilda skyddsföreskrifter. Området söder om forsen omfattas av en detaljplan, med särskilda bestämmelser som reglerar hanteringen av kulturvärden i bebyggelsen.

Grevedämnet/Bettyholm

Grevedämnet ligger i den övre delen av Mölndalsfallen, i nära anslutning till Stensjön utlopp. Området ingår i kommunens naturvårdsplan.

Åtgärd

För delar av området har upprättats detaljplaner där kulturmiljön skyddas genom olika planbestämmelser. Vid kommande detaljplaneläggningar skall rekommendationer i kulturmiljövårdsprogram och handlingsplaner inarbetas för att skydda kulturmiljön och riksintresset. (ÖP Mölndal, s 97, 2006)

I översiktsplanens kapitel 11 pekas mål och rikslinjer ut för planen. Under kategorin Natur och kultur finns målet att *”Lyfta fram kulturmiljöer och stärka den lokala identiteten”* (ÖP, s 101, 2006) Därefter följer konsekvensanalyser av de uppsatta målen. Konsekvenser som anges av målet är att det stärker kulturmiljövärden och berikar boendemiljön. Åtgärder för att uppfylla målet är att utfärda restriktioner för ny bebyggelse och hänsynstagande till befintlig bebyggelse vid ombyggnad. Målet ingår också i arbetet med miljömålet god bebyggd miljö (ÖP Mölndal s 105, 2006).

Längre fram i samma kapitel under rubriken *Förslag till mark- och vattenanvändning* pekar man ytterligare på natur- och kulturvärden. *”I Mölndal finns det cirka 20 värdefulla kulturmiljöer som speglar olika tidsepoker. Det är viktigt att värna om dessa enligt upprättat kulturmiljövårdsprogram och ge miljöerna och byggnaderna ett starkare skydd. Kulturhistoria som lyfts fram är stadens ursprung vid Kvarnbyn och de agrara bybildningar som finns i odlingslandskapet vid Fässbergsdalen. Gunnebo slott och Kvarnbyn utgör riksintresse för kulturvärden och ska skyddas mot åtgärder som kan skada kulturmiljön.”*(ÖP Mölndal, s 107, 2006).

3.2.4 Detaljplaner

Hela Mölndals Kvarnby omfattas idag av detaljplaner. De gällande planerna är upprättade mellan 1983-2000.

Stadsplan Mölndals Kvarnby 1983 (Bilaga 1)

Denna stadsplan ersätter den äldre från 1924. Den är upprättad under den tid Byggnadsstadgan användes och före Plan och bygglagens införande 1987. I planbeskrivningen meddelar kommunen att Mölndals Kvarnby betecknas som ett riksintresse för kulturminnesvärden i den fysiska riksplaneringen och att kommunen ansluter sig till denna bedömning (Stadsplan, Mölndal, 1983). Planbeskrivningen redogör också för den arbetsgrupp som arbetet med Mölndals Kvarnby och hur man ska bevara områdets värden vilket har sammanställs i *”Förslag till användningsplan”* som bifogas till planhandlingarna (Stadsplan, Mölndal, 1983).

I planhandlingen till stadsplanen anges huvuduppgifter för planen. Tre av de fem huvuduppgifterna för planen avser ett bevarande av Mölndals Kvarnby. Huvuduppgifterna för bevarande lyder följande:

1. *”Reglera användningen så att all miljö och det kulturhistoriska intresset värdefull bebyggelse kan bevaras samtidigt som förutsättningar bibehålls för verksamheter och boende inom området.*
2. *Ge möjlighet till sådan kompletterande bebyggelse som är önskvärd med hänsyn till områdets miljö och användning.*
3. *Införa bestämmelser beträffande bebyggelsens användningsätt samt utformning, material och färgsättning som med stöd av byggnadsstadgans § 38 ger rättslig grund för att hävda bevarandeintresset i enhetlighet med*

uttalade målsättningar” (Stadsplan, planhandling, Mölndal 1984).

Vidare anger planhandlingarna särskilda bestämmelser med hänsyn till bevarandeintresset.

”Bevaringsintresset i Kvarnbyn avser att säkerställa de kulturbeskyddsvärdena på ett sådant sätt att området får fortsatta möjligheter att fungera som bostad- och arbetsmiljö. Vid förändringar måste en avvägning ske mellan dessa intressen

Huvuddelen av Kvarnbyns bostadsområde präglas som användningsplan framhåller av småskalighet och kontinuerligt självbyggeri. Det är således väsentligt att förändringar sker varsamt så att spåren av denna process inte utplånas. Bevarandet får å andra sidan inte innebära att förändringsprocessen helt avbrytas och att den ålderdomliga karaktären överbetonas

Bevarandekraven har graderats i Q och q. För Q gäller i princip ett krav på strikt bevarande och förändring genom rivning eller tillbyggnader får ej ske. De smärre förändringar som dock kan bli angelägna i samband med upprustning eller med hänsyn till byggnadens funktionsduglighet – t.ex. Smärre tillbyggnader för sanitär komplettering, förutsättes ske enligt anvisningar av antikvarisk expertis. Även åtgärder som återställer tidigare utseende synes tänkbara. Vid utvändiga reparationer bör material, former och färger som traditionellt hör hemma i området användas.

Även inom q avses i huvudsak bevarande i oförändrat skick varvid dock ej utesluts smärre förändringar och kompletteringar under hänsynstagande till befintliga miljövärden. De byggnader som ej har någon omgivande byggnadszon bör kunna kompletteras med mindre tillbyggnader så som förstugor, burspråk eller verandor, förutsatt att dessa följer de allmänna kraven för formgivning, material och

färgsättning i området.

För bebyggelse betecknat med enbart Q är bevarande de väsentliga och den praktiska användningen förutsättes kunna variera så länge detta syfte ej motverkas” (Stadsplan, Mölndal, 1983).

Stadsplanen berör den bostadsbebyggelse som ingår i Mölndals Kvarnby. Planen anger kulturresevat med bostäder och små industrier där särskild miljöhänsyn skall tas. I plankartan anges bebyggelsens användning så som bostäder, industriell verksamhet eller allmänna institutioner. Till användningssättet har graden av bevarandeintresse kopplats. T.ex. BQ – bostäder med större krav på bevarande eller Bq – bostäder där bevarande i oförändrat skick i huvudsak avses (Stadsplan, planhandling, Mölndal 1983).

Följande bestämmelser anges i planen (Plankarta se Bilaga):

AQ - Allmänt ändamål och kulturresevat.

BQ - Bostäder och kulturresevat men särskild miljöhänsyn.

JmQ - Små industri och kulturresevat med särskild miljöhänsyn.

Jmq - Små industri och kulturresevat med särskild miljöhänsyn.

Q - kulturresevat

Detaljplan Kvarnhjulet 2, 1990 (Bilaga 1)

En detaljplan för byggnaden Kvarnhjulet 2 upprättades år 1990 som en avvikelse ur stadsplanen. Byggnaden brann våldsamt år 1986. Mölndals kommun ansåg dock att byggnaden var kulturhistoriskt värdefull och beslutade om en restaurering. I samband med restaureringen ville man

möjliggöra annan verksamhet i byggnaden än småindustri och detaljplanen kom att upprättas. Fastighetsägaren ska medverka att restaurering utförs och att byggnaden blir byggnadsminnesförklarad (DP, Mölndal, 1990). Kvarnhjulet 2 har Q- märkning i plankartan och planbestämmelsen lyder:

”Q – Miljö av riksintresse för kulturminnesvärden. Kulturresevat, rivning får ej ske åtgärd får ej vidtagas som minskar byggnaden eller områdets kulturhistoriska värde; ny byggnad med i huvudsak samma omfattning som befintlig byggnad och en utformning som ansluter till den kulturhistoriska miljön får uppföras endast om befintlig byggnad till väsentligt skadats av våda; samråd med antikvarisk myndighet erfordras innan åtgärd vidtages. Utsikt mot Kvarnfallen får en skymmas av plank eller dylikt. Bygglov krävs för underhållsåtgärder ”. (DP, Mölndal, 1990).

Detaljplan Mölndals museum, 2000 (Bilaga 1)

Syfte med planen är att skapa förutsättningar för Mölndals museum samt kontor att flytta in i befintlig industribyggnad. Industribyggnaden ”Strumpan” är av kulturhistoriskt intresse och avses att byggas om varsamt (DP, Mölndal, 2000)

Följande planbestämmelser anges på plankartan:

Utseende:

f1 – skyltar och ljusanordningar får inte vara störande för kulturvärdena.

F3 - spångar och balkonger ska utformas med särskild hänsyn till områdets karaktär som riksintresse ur kulturminnessynpunkt.

Varsamhet:

k1 – de karaktärsdrag som har angivits hos bebyggelsen i planbeskrivningen, skall särskilt beaktas vid ändring.

Värdefulla områden:

q1 – Industrihistoriska lämningar får ej rivas eller förstöras om det ej är på grund av att verksamheter som av kulturhistoriska skäl prövas lämpliga. Innan lämningar rivs eller förstörs skall samråd ske med kommunantikvarien. (DP, Mölndal, 2000)

3.2.5 Kulturmiljövårdprogram

Kulturmiljöer i Mölndal, Källered och Lindome – kulturmiljövårdsprogram för Mölndals kommun år 2000.

Antagen av kommunfullmäktige 2000-08-30

I kulturmiljöprogrammet lyfts tre delar av Mölndals Kvarnby fram det är industrimiljön, bostadsbebyggelsen i anslutning till industrimiljön och Grevedämnet som är ett område i Mölndalsfallens övre del med koppling till industriverksamhet, vattenkraft och institutionshus.

Mölndals Kvarnby, Industrimiljö

Kapitlet om Mölndals Kvarnbys industrimiljö inleds med en historik av området. Därefter pekas viktiga karaktärsdrag ut för området och en förklaring ges till varför de är viktiga. Följande karaktärsdrag pekas ut:

- Forsen
- Industrimiljökaraktären
- Industribyggnaderna

- Gamla torget
- Naturstensmurar
- Kvarnbyggnaden

Viktigt att tänka på vid framtida ändringar

Avslutningsvis berättar avsnittet om industrimiljön i Mölndals Kvarnby vilket lagskydd som finns för området och rekommendationer ges för framtida hantering av området. Följande rekommendationer ges:

- *”Forsen utgör en av kommunens mäktigaste platser, och bör därför göras tillgänglig för allmänheten genom förbättrade promenadstråk, broar och utsiktsplatser. Av samma anledning bör en viss upprensning av vegetationen kring forsén göras.*
- *Befintliga spår i form av tuber, rännor, dammluckor och spångar ska bevaras.*
- *Tillbyggnader och ombyggnader och andra ändringar skall utföras varsamt, så att bebyggelsens karaktärsdrag bevaras. Här spelar material, färgval, fönster och entrépartier en viktig roll.*
- *Nya byggnader bör utformas med särskild hänsyn till bebyggelsens karaktär, samtidigt som de bär samtidens prägel. På så sätt kan vår tids tillskott i miljön bilda spår i området.*
- *Det är viktigt att kringmiljön inte blir allt för tillrättalagd. Spår från den industriella epoken bör bevaras, och den historiska dimensionen bör lyftas fram.*
- *Naturstensmurar bör underhållas.”*(Krus, s 112- 115, 2000)

Mölndals Kvarnby, Bostadsbebyggelse

Kapitlet inleds med en historik kring bostadsbebyggelsen i Mölndals Kvarnby därefter pekas viktiga karaktärsdrag ut för området som beskriver vad karaktären består av. Arkitektur, material, kulörer, fönstertyper m.m. beskrivs. Följande karaktärsdrag pekas ut:

- Byggnadstraditionen
- Uthusen
- Murar och terrasseringar
- Trånga informella passager emellan husen

Viktigt att tänka på vid framtida ändringar

Avslutningsvis berättar avsnittet om bostadsbebyggelsen i Mölndals Kvarnby vilket lagskydd som finns för området och rekommendationer ges för framtida hantering av området. Följande rekommendationer ges:

- *”Tillbyggnader, ombyggnader och andra ändringar skall utföras varsamt, så att bebyggelsens karaktärsdrag bevaras. Här spelar fasad- och fönsterutformning, takform, tillbyggnadsproportioner, färgsättning och takmaterial stor roll.*
- *Perspektiv- och takfönster bör undvikas – ljusintag för vindsutrymmen bör istället utformas som takkupor eller frontespiser.*
- *Befintliga uthus bör, i så stor utsträckning som möjligt bevaras.*
- *Nya byggnader ska utformas och placeras på traditionellt sätt.*
- *Pulpettakformen är att föredra framför sadeltak.*
- *Murar och terrasseringar bör bevaras.*
- *”Informella passager! Mellan husen bör hållas öppna.”*(Krus, s116-119, 2000)

Mölndals Kvarnby, Grevedämnet

Avsnittet inleds med en historik därefter pekas två viktiga karaktärsdrag ut med beskrivningar av karaktärsdragen och förklaringar till varför de är viktiga. Följande karaktärsdrag pekas ut:

- Turbinhuset
- Den varierande bebyggelsemiljön

Avslutningsvis berättar avsnittet om bostadsbebyggelsen i Mölndals

Kvarnby vilket lagskydd som finns för området och rekommendationer ges för framtida hantering av området. Följande rekommendationer ges:

- *”Tillbyggnader, ombyggnader och andra ändringar skall utföras varsamt, så att bebyggelsens karaktärsdrag bevaras. Här spelar materialanvändning samt tak- och fönsterutformning en viktig roll.*
- *Det är önskvärt att turbinanläggningen, med dammluckor, vattenränna och turbinhus återställs i funktionsdugligt skick.”*

3.2.6 Övrigt material

Mölnalds Kvarnby. Råd att bevara – om bebyggelse och miljö. Informationsskrift för boende och fastighetsägare. 1992 från Mölnalds kommun. Finns på Mölnalds museum.

Informationsskrift i syfte att ge enskilda fastighetsägare i Kvarnbyn råd om hur bostadsbebyggelsen kulturhistoriska värden skall tillvaratas vid reparation och eventuella ändringar av fastigheterna. Broschyren vill också lyfta fram det unika i Kvarnbyns bebyggelsemiljö för att öka förståelsen och intresset för bebyggelsens ursprung och utseende.

3.2.7 Så arbetar kommunen med riksintresset

I samband med bygglov i området är det framförallt kulturmiljövårdsprogrammet och dess riktlinjer som är viktiga att förhålla sig till. I de bygglov som gäller Mölnalds Kvarnby kontaktas stadsantikvarie innan bygglovet kommer in eller så går ärendet på remiss efter att bygglovsansökan har inkommit. I kommunen har man jobbat upp principer för bygglov inom området där man försöker ställa

höga krav på byggloven och visa på bra exempel som tidigare utförts i området. Idag finns det också ett större tryck på området då bostadsbebyggelsen i Kvarnbyn är bland Mölnalds dyraste bostäder. Det har skett en omvandling av boende i området i och med att de som hade anknytning och arbetade på fabrikerna inte bor kvar idag. I arbetet inom området idag finns det en frågeställning och problematik kring hur långt området kan bli ett upplevelseområde utan att de industriella värdena som pekats ut i riksintresset försvinner. Riksintressebeskrivningarna används framförallt i arbete med detaljplaner och inte bygglovsärenden. I den senaste detaljplanen från 2012 använde man sig av riksintressebeskrivningen för bostadsområdet för att kunna göra skyddsbestämmelser för byggnaderna söder om huvudgatan. Idag används inte bevaringsprogrammet från 1980-talet längre, man har övergått till kulturmiljöprogrammet och skyddsbestämmelser i detaljplaner (Informant 1).

3.2.8 Slutsats Mölndals Kvarnby

Det fanns tidigt ett engagemang för ett bevarande av Mölndals Kvarnby och en aktiv hembygdsförening som drev frågan. Resultatet blev att en motorled genom området avskrevs och att en stadsplan med bevarandesyfte upprättades. Stadsplanen tar tydligt ställning till ett bevarande av området samt hur det bör ske. Utgångspunkten i ett bevarande i stadsplanen har därefter förts vidare i arbete med ytterligare detaljplaner, översiktsplan och kulturmiljöprogram. I Mölndals översiktsplan redogör staden varför riksintresset Mölndals Kvarnby är viktigt, vilka åtgärder som har gjorts inom området och åtgärder för kommande detaljplaner i området. Översiktsplanen anger även ett tydligt mål för stadens arbete med kulturmiljöer där målet är att lyfta fram lyfta fram kulturmiljöer och stärka den lokala identiteten. Målet kopplas även samman med arbetet kring miljömålet God bebyggd miljö vilket har en tydlig koppling till att kulturmiljöer bidrar till att skapa en god bebyggd miljö. Mölndals Kvarnby omfattas av tre olika typer av bevarandeskydd som återfinns i tre olika lagstiftningar. Riksintresset för kulturmiljövården omfattas av Miljöbalken och Plan- och bygglagen. Kvarnhjulet 2 är ett byggnadsminne och omfattas av Kulturminneslagen. Därutöver finns det skydds och varsamhetsbestämmelser i de olika detaljplanerna inom området som omfattas av Plan- och bygglagen. I varsamhetsbestämmelserna för detaljplanen över Mölndals museum berörs även skylt och ljusanordningar och detaljplanen tar ställning till att dessa kan vara störande för kulturvärdena.

Gällande bygglov i området finns det tydliga riktlinjer där kulturmiljöprogrammet och skyddsbestämmelser i detaljplaner tillämpas. Kulturmiljöprogrammet är utformat med mycket tydliga och detaljrika riktlinjer och rekommendationer som möjliggör en praktisk

tillämpning av programmet. Programmet blir således ett aktivt dokument i kommunens planeringsarbete. Rekommendationerna ger också staden förutsättningar att ställa krav på bygglov och förändringar inom området. Det finns antikvarisk kompetens i staden i form av en stadsantikvarie som har insyn i de bygglovsärenden som berör Mölndals Kvarnby. Stadsantikvariens placering på Mölndals stadsmuseum bidrar även till att den antikvariska kompetensen är lättillgänglig för de boende i området.

3.2 Jonsered

Figur 5: Ingång till fabriksområdet på Holmen i Sävåen.

Figur 7: Kolonistuga i koloniområdet Amerika.

Figur 7: Bostadshus i Jonsered.

Figur 8: En del av fabriksområdet.

3.2.1 Riksintresset Jonsered

Motivering

Industrimiljö av brukskaraktär vid vattendrag och järnväg, utformad under 1800-talet och det tidiga 1900-talet i filantropisk anda, med välbevarad industri- bostads- och institutionsbebyggelse uppförd enligt fast plan till ett mönstersamhälle av brittisk modell.

Uttryck för riksintresset:

Fabriksholmen med industribebyggelse i tegel från ca 1850-1900 bl.a. kraftverk ritat av Hans Hedlund 1900, industriområde väster om holmen med byggnader främst från 1912- 1950. Flerbostadshus och radhusliknande arbetarbostäder i tegel från 1800-talet med strikt rätlinjig 1800-talsplan. Små enfamiljs arbetarbostäder i trä som tillsammans med bostadsområdets stadsplan är utformade av A. Lilienberg i nationalromantisk anda (Hallebacken). Två flerbostads- och affärshus i trä från 1920-talet, institutionsbyggnader bl.a. kyrka (från 1861 ritad av A.W. Edelsvärd), skola (i tegel, 1860- och 1870-talet), Ålderdomshem (i tegel från 1899, nu kloster), missionskyrka (i trä från 1912) och ordenshus (i trä från 1914). (Länsstyrelsen, 97)

3.2.2 Historik Jonsered

Fram till 1830 var Partille ren jordbruksbygd, här fanns inga industrianläggningar alls. År 1833 lades grunden till Jonsereds fabriker. Willian Gibson och hans kompanjon Alexander Keiller flyttade då sitt repslageri och segelväveri från Göteborg till Jonsered (Stark, 2002 s 43). Företaget frodades i drygt 150 år. Man tillverkade så skilda saker som segel, brandslangar, presenningar, jutesäckar, handdukar, plogar, smide, gasverksanläggningar och gjutgoods. Fabriken blev berömd för sina fräsar, sågar, hyvlar, skogsmaskiner, motorsågar och andra

snickerimaskiner som även gick på export (Internetadress 10).Före ångkraftens införande var tillgången på vatten avgörande för etablering av industrier. Säveån i Partille var farbar hela vägen från Göteborg till Jonsered vilket innebar att råvarorna kunde fraktas på prämar upp till den nya fabriken i Jonsered. Fabrikslokalerna byggdes på en holme mitt i Säveån. Under hela 1800-talet dominerade Jonsereds fabriker Partille, någon annan industri fanns inte i området. Den slutna samhällsformen som Jonsered utgjorde ställde krav på självförsörjning och mångsidig tillverkning. Företaget använde ogärna entreprenörer utifrån. Det mesta tillverkades inom fabriken. Förutom att bygga fabrik byggde Gibson och Keiller ett patriarkaliskt mönstersamhälle där industrin skulle tillgodose de anställds behov och intressen från vaggan till graven. Fabriken byggde en egen kyrka, affär, sjukstuga med egen förlossningsavdelning, barnkrubba, ålderdomshem och skola. I Jonsered byggdes även Sveriges första radhus och landets första kolonistugeområde. På 1970-talet började företaget tappa marknadsandelar och innan millennieskiftet hade all tung industriproduktion upphört. Idag bor det ca 900 personer i Jonsered. I de gamla industrilokalerna bedrivs ett småskaligt och miljövänligt företagande av en mängd branscher. Det finns också ett litet museum som visar hur ett arbetarhem kunde se ut på 1800-talet (Internetadress 10).

3.2.3 Översiktsplan

Under kapitlet strategier och framtidsfrågor presenteras Partille kommuns syn på utveckling och bevarande på följande sätt:

”Partille kommun är till ytan en av landets minsta kommuner och samtidigt en av de mest tätbefolkade. Det är då naturligt att det ibland diskuteras om och när kommunen är färdigutbyggd. Svaret är troligen att en kommun aldrig kan komma att bli färdigutbyggd, eftersom det sker en ständig omvandling genom att bebyggelse

försvinner, tillkommer och förändras. Dessutom förändras förutsättningar även om man idag kan ha uppfattningen att dessa är bestämda. Med hänsyn till kommunens speciella förutsättningar med begränsade utrymmen för utbyggnad går det inte att avstå från de möjligheter som finns - snarare måste de öka. Det är därför angeläget att översiktsplanen reserverar områden för framtida eventuella anspråk så att en handlingsberedskap kan upprätthållas även på lång sikt (ÖP, Partille, s 35, 2005)

I samma kapitel anges ett antal mål för Partille till år 2025 med avseende på utveckling och bevarande. Ett av de nio målen som pekas ut behandlar kulturmiljön och lyder "Nyexploatering sker med utgångspunkt från natur- och kulturvärden" (ÖP, Partille, 2005, s 39). Det finns även en egen kategori bland målen som avser arkitekturpolitiska mål. Av dessa sex mål är ett tydligt kopplat till kulturmiljön och lyder följande:

"Kulturbeskyddade och estetiska värden i befintliga miljöer ska tas till vara och förstärkas." Ytterligare ett mål som kan kopplas till kulturmiljön och utveckling av kulturmiljöområden är målet "Kvalitet och skönhetsaspekter ska inte underställas kortsiktiga ekonomiska överväganden." (ÖP, Partille, 2005 s 40)

I översiktsplanen finns ett särskilt kapitel som presenterar Partille kommuns samtliga riksintressen. Jonsered redovisas som kommunens enda riksintresse av kulturmiljö med Länsstyrelsens motivering och uttryck för riksintresset. Till riksintresset räknar kommunen även in koloniträdgårdsområdet Amerika som ligger inom det utpekade området för riksintresset men som inte omnämns i motiveringen eller uttrycket för riksintresset. Om koloniträdgårdsområdet skrivs följande:

"Till riksintresset hör även koloniträdgårdsområdet Amerika. Det tillkom i slutet av 1800-talet, då fabriksledning delade ut kolonilotter till sina anställda. Området kom att kallas Amerika på grund av tidens stora emigrationsvåg. Amerikaområdet är en av Sveriges allra första koloniträdgårdar (ÖP, Partille 2005, s 57). I samma kapitel redovisas också vilket skydd som finns av

riksintresseområdet. "Skydd av riksintresset: Det finns gällande detaljplaner för Jonsereds samhälle, men i dessa ingår inte verksamhetsområdena eller Amerika. Bokedalen är naturreservat sedan 1998. De kulturhistoriska intressanta byggnaderna ligger i huvudsak utanför naturreservatet eftersom att de privata avstyckade tomterna ej ingår. Herrgårdsmiljön saknar skyddsbestämmelser i form av detaljplan eller områdesbestämmelser. Stenmurarna längs med William Gibsons väg får ej förändras utan dispens från länsstyrelsen. (7 kap 11 § miljöbalken, Förordning om områdesskydd 1998:1252) I "Kulturmiljöer i Partille kommun - program för bevarande och utveckling", finns en beskrivning av Jonsereds karaktärsdrag och rekommendationer. Programmet skall fungera som ett instrument och underlag vid detaljplanering och bygglov. Översiktsplan för Jonsered visar hur Jonsered kan utvecklas så att de kulturhistoriska värdena bevaras. Planen ska fungera som vägledning vid detaljplanering och prövning av bygglov. Inom hela planområdet gäller att all ändrad markanvändning kräver detaljplan. Verksamhetsområdena, som idag saknar detaljplan, betraktas som bevarandeområden med viss utvecklingspotential. Närmare studier behöver göras för att kunna säkerställa dess kvaliteter. Ambitionen är att skapa nya verksamheter och nytt liv i de gamla industrilokalerna i samarbete med fastighetsägarna inom ramen för ett detaljplanearbete. Amerika bör säkerställas genom områdesbestämmelser, bevarandeprogram eller dylikt. Området avses behållas som koloniområde. Nuvarande förhållanden utreds liksom framtida ansvarsfördelning mellan kommunen och lottägare. Regler för byggnaders utformning bör upprättas. Även den kulturhistoriska bebyggelsemiljön i Bokedalen föreslås säkras genom områdesbestämmelser, bevarandeprogram eller dylikt" (ÖP, Partille, 2005, s58).

I översiktsplanen presenteras de 15 Miljömålen som återfinns i Miljöbalken. Om miljömålet God bebyggd miljö anger planen följande: "En majoritet av befolkningen lever sitt liv i tätorter. Det är därför viktigt att den bebyggda miljön ger skönhetsupplevelser och trevnad samt att människor inte utsätts för skadlig påverkan. Samtidigt som tätorten skapar problem ger den också möjligheter att effektivisera transporter och anfallshantering och möjlighet att utveckla ortens kulturarv." (ÖP, Partille, 2005, s 110). Däremot finns det

inga konkreta riktlinjer eller mål för hur arbetet med målet God bebyggd miljö ska ske.

I översiktsplanens kapitel *Attraktiva bostadsområden – bevara och utveckla* redogörs för bostadsområden i olika kommundelar. Jonsered presenteras i kapitlet på följande sätt:

”Jonsered är ett litet, tättbebyggt samhälle i den östra delen av kommunen. Bergen, Säveån, E20 och Västra stambanan markerar tydliga gränser för Jonsereds utbredning. Jonsereds samhälle och Amerika är tillsammans med Bokedalen och Jonsereds herrgård klassat som en riksintressant kulturhistorisk miljö. Jonsereds herrgård har välbevarade parkmiljöer av hög ålder. Herrgården är byggd 1868 i sten och puts och omges av trädgårdsanläggningar, alléer, tjänstebostäder och ekonomibygnader som ger en väl sammanhållen och åskådlig bild av en tidstypisk herrgårdsmiljö. Bruksamhällets karaktär lever fortfarande kvar i Jonsered. Den tydliga gatu- och bebyggelsestrukturen, den greppbara skalan och bruksamhällets koppling mellan verksamheter och bostäder, ger samhället identitet och kvaliteter som är unika. Pendeltågstationen skapar tillsammans med det historiska arvet goda förutsättningar för Jonsered som en attraktiv bostadsort och arbetsplats. Jonsered har knappt 1 000 invånare, varav en stor andel utgörs av barnfamiljer. Inom gångavstånd i samhället finns bl.a. livsmedelsbutik, restaurang, café, några små butiker och Göta bio. Här finns också en viss kommunal service. Av de som bor i Jonsered arbetar de allra flesta på andra platser. Det finns omkring 55 företag i samhället, vilka tillsammans skapar ca 480 arbetstillfällen. Verksamheternas inriktning är mycket varierad. Mestadels rör det sig om små hantverks- och tjänsteföretag. Efterfrågan på lokaler har ökat och nästan all lokalhyta är uthyrd. Norr om Jonsered ligger Bokedalens naturreservat med ädellövskog, tallskog, åkermark och betade hagar. Bokedalen har stor betydelse för friluftslivet med naturstig och föreningsverksamhet vid torpet Freden. Strax söder om samhället finns Amerika med små kolonistugor och odlingslotter. Området, som ingår i det samlade riksintresseområdet för kulturmiljö, rymmer totalt ca 100 kolonilotter” (ÖP Partille, 2005, s 123).

I samma kapitel under rubriken tillskott av nya bostäder står följande: *”I Jonsered är det svårt att hitta lämpliga platser för nya bostäder. Buller från väg och järnväg samt skredrisker längs ån begränsar alternativen. Några möjligheter finns dock, 30-40 nya bostäder kan byggas i Mossen och delar av fabriksområdet kan eventuellt utnyttjas för bostäder.” (ÖP, Partille, s 123)*

3.2.4 Detaljplaner

För samhället Jonsered upprättades en stadsplan 1979 och som antogs 1983. Stadsplanen anger q-märkning på stor del av bostadsbebyggelsen, verksamhetsanläggningarna ingår dock inte i planen. 1984 upprättades en detaljplan för idrottsplatsen i Jonsered. Detaljplanen upprättades som en utvidgning av stadsplanen. 2009 upprättades tillägg till planbestämmelser angående friggebodar och år 2011 en områdesplan för koloniområdet Amerika.

Stadsplan, 1983 (Bilaga 2)

Stadsplanen innehåller skyddsbestämmelser för merparten av bebyggelsen inom planen. Planen är ett resultat av en ingående studie av Jonsereds samhälle och syftar till att bevara den kulturhistoriskt värdefulla bruksmiljön, samtidigt som man vill ge möjlighet att bygga nya bostäder och skapa förutsättningar för samhället att leva vidare. När planen upprättades fanns det en problematik i området med avfolkning, brist på serviceanläggningar och ett renoveringsbehov av bebyggelse. Målsättningen med planen var att hitta lösningar på problemen och samtidigt respektera det stora kulturhistoriska värde, som bebyggelsen innebär och samtidigt behålla den integration av verksamheter och boende, som i hög grad bidrar till att göra Jonsered till ett levande samhälle.

Planen föreslår att befintlig bebyggelse bevaras. Bostadsbebyggelsen som mestadels innehåller smålägenheter kompletteras med radhus för att få ett större och mera varierat lägenhetsbestånd i samhället (Stadsplan, 1983).

Områdesplan för koloniområdet Amerika (Bilaga 2)

Bakgrunden till upprättandet av planen är att Amerika är ett kulturhistoriskt värdefullt koloniområde. Det saknar dock tydligt skydd och strukturerad reglering av befintligt och ny bebyggelse. Området har till vissa delar förfallit med fallfärdiga byggnader och igenväxta lotter. Kommunen inledde därför en process att upprätta avtal med kolonisterna och få en önskvärd struktur över området. Under de senaste åren har det inkommit anmälningar om olovligt byggande i området till bygg- och miljönämnden. Nämnden har haft svårt att ställa sig till dessa då det saknas tydligt stöd och styrdokument att grunda beslut på. Till områdesplanen finns en plankarta med områdesbestämmelser som reglerar byggandet och utseendet av kolonilotter. Följande bestämmelser anges i plankartan: Befintliga stenmurar i området skall bevaras. Vägarnas karaktär får inte väsentligen ändras. Eventuella nya vägavsnitt skall utformas i enhetlighet ned de befintliga med avseende till bredd och sträckning i naturen. Nya kolonilotter får ej tillkomma. Obebyggda befintliga kolonilotter får inte bebyggas. Marken får ej delas in i fler fastigheter. Sprängning får ej ske.

Utnyttjandegrad:

Största tillåtna byggnadsarea är 25 m² för kolonistuga. Därutöver får komplementbyggnader så som förråd, växthus, redskapsskjul och dylikt uppföras till en sammanlagd byggnadsarea på maximalt 15 m². Kolonistugorna får, med bibehållande av ursprunglig karaktär, byggas till 50 %. För q-märkt kolonistuga som bygg- och miljönämnden inte anser lämplig att bygga ut får nämnden, efter ansökan, pröva att

uppföra en kompletterade kolonistuga så att största tillåtna byggnadsarea istället skall vara 30 m².

Utformning

Om- till eller nybyggnader ska anpassas till områdets karaktär. Huvudbyggnader skall förses med sadeltak. Komplementbyggnader skall förses med sadeltak eller pulpettak. Takmaterial skall vara takpapp, takpannor av lertegel eller falsad korrugerad plåt i röd eller svart kulör. Fasadmaterial skall vara stående eller liggande träpanel målad med slamfärg/linoljefärg med fasadkulörer inom det jordnära röda, gula, gröna eller mörkbruna kulörområdet. Fasadmaterial för kolonistuga med brant takvinkel (mer än 22 grader) skall vara stående locklist av trä. Kolonistuga med brant takvinkel skall målas i faluröd kulör. Kolonistuga med flack takvinkel (22 grader eller mindre) får även ha liggande fasadpanel av trä och utöver falurött även målas i milt gult och grön samt gråvit kulör. Fasaddetaljer, såsom vindskivor och fönstersnickerier, skall på kolonistuga med brant takvinkel och faluröd fasad målas vita eller milt gröna. Perspektivfönster får inte monteras.

Skyddsbestämmelser

Vid utvändiga underhållsarbeten skall utförande beträffande utseende väljas om möjligt i överensstämmelse med original utförande eller i ett utförande som är typiskt för tillkomsttiden för omgivande bebyggelse. För byggnader av särskilt intresse för bevarande gäller dessutom följande:

q4 – Kolonistuga och uthusskall bevaras i överensstämmelse med original utförande som säkerställs genom överenskommelse i arrendeavtal. (DP, Partille, 2011)

Reglering av friggebodar i Jonsered (Bilaga 2)

För att nya friggebodar som uppförs i området Hallebacken i Jonsered ska passa in i miljön har samhällsbyggnadskontoret upprättat en plankarta med bestämmelser angående placering, utformning och utförande av friggebodar.

Placering, utformning, utförande:

Var friggeboden placeras på kvartermark skall prövas genom bygglov, friggeboden skall dock alltid placeras minst 3 meter från tomtgräns mot Jonseredsvägen och placeras så att huvudbyggnadens entréfasader belägna mot Jonseredsvägen inte byggs för. Två friggebodar får byggas ihop i tomtgräns med gemensam sektion. Friggeboden skall placeras så att underhåll av fasad kan ske från egen fastighet. Planformen på friggeboden skall vara rektangulär. Högsta byggnadshöjd för friggeboden är tre meter. Friggeboden skall ha pulpettak. Fasadmaterial på friggeboden skall vara stående träpanel med lock eller locklist. Takmaterial på friggeboden skall vara papp, oglaserat lertegel eller sedummatta. Fönster på friggeboden skall utformas med raka kanter. Fasader på friggeboden skall målas med faluröd slamfärg och knutar skall målas i samma färg. Dörren på friggeboden skall målas i kulörton som falurött, kromoxidgrönt eller grön umbra (ljusgrått). Fönstersnickerier, exklusive fönsterfoder, skall på friggeboden, målas i kulörton som ljusockra, brutet vitt eller grön umbra (ljusgrått) Fönstersnickerier och dörrar skall målas med färgtyp som ger matt yta. (DP Partille, 2009)

Pågående planer

Idag finns pågående planer som syftar till att detaljplanelägga verksamhetsanläggningarna tillhörande f.d. Jonsereds fabriker. Hantverkslokaler i Göteborg AB har tillsammans med JM AB inkommit med en ansökan om planläggning av Jonsereds Fabriker, Jonsered 1:12. Syftet är att pröva möjligheten att förtäta området med

bostäder (Presentation från samrådsmöte, 2012). I planförslaget vill man bygga ca 350 nya bostäder framförallt på Holmen men även i andra delar av fabriksområdet ses som lämpliga för bostäder. Under senhösten och vintern 2012 tog samhällsbyggnadskontoret i Partille kommun fram ett förslag till ett så kallat planprogram fram för Jonsereds fabriker. Planprogrammet är det första steget i processen att ta fram en detaljplan för området. Syftet med planprogrammet är att undersöka möjligheterna att rusta upp och att utveckla Jonsereds fabriksområde med bostäder och verksamheter liksom kommunal och kommersiell service. Planprogrammet har därefter varit ute på samråd under vintern 2012 (Internetadress 11).

Länsstyrelsen Västra Götaland skriver i sin bedömning *av Förslag till program för bostäder, verksamheter, skola samt värdshus i Jonsereds fabriker* att Jonsered är ett stationssamhälle som ligger utmed ett pärlband i Göteborgsregionens strukturbild för utveckling och har därmed goda kollektivtrafikmöjligheter. I och med detta ser Länsstyrelsen positivt på en utveckling av Jonsered som samhälle, och ser fördelarna med att utveckla den kulturhistoriska miljön som b.l.a. Jonsereds fabriker utgör. Däremot ser Länsstyrelsen stora svårigheter med att genomföra en exploatering av den omfattning och utbredning som föreslås i programmet. Länsstyrelsen ser stora risker för påtaglig skada på riksintresset för natur- och kulturmiljö. Länsstyrelsen avstryker därför en vidare planering av området i enlighet med programförslaget (Länsstyrelsen, Samrådsyttrande, 2012)

Motiv för bedömningen. Prövningsgrunder enligt Plan och bygglagen kap 11 § 10.

Riksintresse för kulturmiljö:

Programområdet omfattas av riksintresse för kulturmiljövården, Jonsered. Jonsered är ett medvetet planerat och omsorgsfullt utformat

brukssamhälle. Samhället berättar i väl bevarande lager, på ett koncentrerat vis om Sveriges industriella historia från 1830-tal fram till 1960-talets strukturrationalisering. Kombinationen av mycket höga natur- och kulturvärden gör Jonsered till något speciellt. I synnerhet gäller detta för den äldsta och centrala delen av fabriksområdet, genom vilken Sävån slingrar sig fram i ett brant meanderlandskap.

Förslaget att blanda bostäder och verksamheter med ökad tillgänglighet till både natur- och kulturvärden är intressant. För att få ett lyckat resultat krävs samtidigt att planeringen tar sin utgångspunkt i en omsorgsfullt utformad analys av områdets historiska värden och upplevelsemässiga förutsättningar, en analys som brister i programförslaget.

I programmet föreslås att det känsliga området förtätas med tätt utplacerade volymer. Programmet säger sig samtidigt syfta till att bevara den unika miljön i Jonsered, men nämner inget om skydd för den befintliga bebyggelsen eller hur den nya bebyggelsen ska anpassas till denna. Tvärtom föreslås några av områdets mest karaktärsfulla byggnader som exempelvis maskinförråden på Holmen att rivas.

Länsstyrelsen anser att betydande kulturmiljövärden uppenbart står på spel. Trots att flera av grundtankarna i programförslaget är positiva ur kulturmiljösynvinkel, gör Länsstyrelsen den sammantagna bedömningen att expolateringens omfattning innebär en risk för påtaglig skada av riksintresset för kulturmiljö. För att planarbetet ska kunna fortsätta anser Länsstyrelsen därför att ett fördjupat underlag måste utarbetas (Länsstyrelsen, samrådsyttrande, 2012).

3.2.5 Kulturmiljöprogram

Partille kommuns kulturmiljöprogram antogs av kommunfullmäktige 2002. Programmet ska fungera som ett instrument och underlag för översiktlig planering, detaljplanering, bygglov och för förändringar av infrastruktur inom kommunen. Programmet syftar även till att väcka kommuninvånarnas intresse och engagemang för Partilles historia och framtid (Strak, 2002, s 13).

Jonsered är utpekad under kategorin äldre objekt och miljöer med höga bevarandevärden i Kulturmiljöprogrammet. I Kulturmiljöprogrammet ges en historik till Jonsereds uppkomst och en karta redovisar vilka delar som ingår i programmet. Att Jonsered är ett riksintresse av kulturmiljö redovisas och i texten på samma uppslag beskrivs att Jonseredsmiljön är ett exempel på hur samma företag styrte fabriken och alla delarna i samhället under en lång tid. Ideologin till mönstersamhället kan utläsas i den fysiska miljön och Jonsereds sociala uppbyggnad blev på många sätt en förebild för våra dagars sociala trygghetssystem.

Längre fram i kulturmiljöprogrammet pekas viktiga karaktärsdrag ut för Jonsered. De karaktärsdrag som pekas ut är, det anglosaxiska inflytandet, brukskaraktären, industrimiljön, fabriksbolmen, bebyggelsen på Holmen, Manereds industrierna, samhället och Jonseredsvägen. Till varje karaktärsdrag finns en text som beskriver hur karaktären gestaltas i de fysiska byggnaderna, det arkitektoniska uttrycket, arkitekturstilar och i rumsligheten i området. Beskrivningarna är relativt detaljerade och stil, material, färger och byggnadsdetaljer beskrivs. Avslutningsvis följer stycken om befintligt skydd av kulturmiljön och rekommendationer för framtiden. De rekommendationer som ges är att befintlig bebyggelsestruktur ska

bevaras, att kolonilotterna i Amerika inte bör avstyckas ytterligare och att ändringar i byggnader ska utföras varsamt där ursprunglig utformning och material ska vara vägledande (Stark, 2002, 87-88)

3.2.6 Så arbetar kommunen med riksintresset

Partille kommun har ingen anställd kommunantikvarie. Däremot försöker de bygglovsarkitekter som arbetar med ärenden i Jonseredområdet att lära sig själva mer om byggnadsvård. Om de behöver antikvarisk hjälp och rådgivning vänder sig kommunen framförallt till Bohusläns museum och deras antikvarier. I ärenden som rör sig på en detaljnivå i enskilda byggnader kontaktas Bohusläns museum, gäller det ärenden som omfattar större miljöer eller placering av nya byggnader i kulturmiljöer kontaktas Länsstyrelsen kulturmiljöenhet. Kommunen är också medlemmar i Svenska byggnadsvårdsföreningen och för på så vis en omvärldsbevakning om vad som händer inom byggnadsvårdsfältet. Partille kommuns kulturmiljöprogram fungerar som ett övergripande dokument för arbetet med kulturmiljöer. Vidare har kommunen två kulturhistoriska utredningar från Bohusläns museum; *Fabriksorten och trädgårdssambället, Jonsered. Råd och anvisningar för bevarande. Kulturhistorisk utredning*, Bohusläns museum 1992 och *Koloniområdet Amerika, kulturhistorisk utredning*, Bohusläns museum, 1992. Även om de kulturhistoriska utredningarna har ett antal år på nacken upplever kommunen dem som mycket användbara med tydliga råd och rekommendationer som är enkla att arbeta efter (Informant 2).

I Jonsered har samhällsbyggnadskontoret försökt ha en hård inställning till bygglov och kräva en stor noggrannhet på de förslag på om- och tillbyggnader som inkommer. I ett bygglovsärende gällande en tillbyggnad fick man fastighetägaren att uppföra tillbyggnaden i äldre begagnat tegel och använda sig av mönstermurning som fanns inom

området. I ärenden gällande takkupor i området har en prototyp för en takkupa tagits fram som man anser passar in i miljön och det är den som ska användas om takkupor byggs till. För att skyltar inom området inte ska bli allt för utmärkande eller ta anspråk på miljön har ett skyltprogram upprättats. Gällande de pågående planerna för fabriksbolmen i Jonsered har man tagit intryck av Länsstyrelsen yttrande och nu ser man över planerna kan utvecklas efter Länsstyrelsen synpunkter. Om en detaljplan för området upprättas i framtiden vill samhällsbyggnadskontoret arbeta med skyddsbestämmelser i form av k och q märkning av bebyggelsen på fabriksbolmen (Informant 2).

Just nu håller Partille kommun på att ta fram en ny översiktsplan som ska utgå från en dialog med medborgarna. Arbetet har dock inte kommit så långt att man har börjat arbeta med riksintressen för kulturmiljövården ännu. Från politiskt håll finns det en tanke och vision om att få fler turister till Jonsered och att göra fler uppmärksamma på området. Det finns också en önskan om att skapa fler arrangemang och mötesplatser i Jonsered. Utifrån den ambitionen har en utomhusscen byggts vid Jonsreds hemgård och det finns planer på att bygga ett orangeri (Informant 2).

3.2.7 Slutsats Jonsered

Partilles översiktsplan anger mål som omfattar kulturmiljö i form av målen: *Nyexploatering sker med utgångspunkt från natur- och kulturvärden samt Kulturhistoriska och estetiska värden i befintliga miljöer ska tas tillvara och förstärkas*. Däremot anges inte några åtgärder för hur arbetet med målen ska ske. Planen anger också miljömålet *God bebyggd miljö* men det finns inga riktlinjer för hur arbetet med målet ska ske och det finns ingen koppling mellan målet och kulturmiljö. I planen redovisas riksintresset

för kulturmiljövården Jonsered tydligt. Planen beskriver vilket befintligt skydd som finns, vad Jonsered är för typ av samhälle och hur kommunen önskar utveckla det i framtiden. Verksamhetsområdena i Jonsered anses vara bevaradeområden med viss utvecklingspotential. Ambitionen är att skapa nya verksamheter och nytt liv i de gamla industrilokalerna i samarbete med fastighetsägarna inom ramen för ett detaljplanearbete. Det föreslås en områdesplan för koloniområdet Amerika vilket idag finns utfärdat. Även den kulturhistoriskt intressanta bebyggelsemiljön i Bokedalen föreslås att säkras genom områdesbestämmelse, bevarandeprogram eller dylikt. Det finns en tydlig koppling mellan de åtgärder och förslag som anges för Jonsered i översiktsplanen och det faktiska arbetet i kommunen. Det programförslag som har inkommit med b.l.a. förslag för bostäder på Holmen i Jonsered har tagit sin utgångspunkt i översiktsplanen men har getts större skala än vad översiktsplanen föreslår. Förslaget anger i sitt syfte att det ska utgå från och utveckla de kulturhistoriska värdena men Länsstyrelsen har gjort bedömningen att förslaget innebär en påtaglig skada på riksintresset. Programförslagets vill uppföra ca 350 nya lägenheter istället för de 30-40 lägenheter som översiktsplanen anser vara rimligt i Jonsered. Översiktsplanen anger Partille kommuns förutsättningar för byggande där man uttrycker att kommunen är en av landets minsta till ytan vilket medför begränsade förutsättningar för nybygge. Kommunens läge med närhet till Göteborgs stad gör dessutom att det finns ett tryck på inflyttning till kommunen. Det kan antas att dessa förutsättningar bidrar till att det blir ett större tryck på riksintresset Jonsered och en förtätning av området som kan motiveras med att det är hållbar utveckling att bygga i ett område som redan är bebyggt och har goda kollektivtrafikmöjligheter.

Stadsplanen som antogs för delar av Jonsered 1983 visar på att det har funnits ett intresse och en insikt om att bevara och utveckla bebyggelsen i området. Den områdesplan för koloniområdet Amerika

och bestämmelserna för reglering av friggebodar är ytterligare dokument som har tillkommit för att skydda den kulturhistoriska miljön i området. Riksintresseområdet har idag ett relativt högt skydd där stora delar av området omfattas av stadsplan eller områdesbestämmelse. De områden som enbart skyddas av riksintresseinstrumentet har dock lägre skydd vilket också öppnar upp för förslag som kan innebära påtaglig skada av området. Även om riksintresset redovisas i översiktsplanen och kommunen tydligt har redogjort för områdets utveckling är inte översiktsplanen juridiskt bindande och kan således inte hindra att förslag som motstider den inkommer.

Partille kommun har till skillnad från Borås och Mölndal ingen antikvarisk kompetens anställd på samhällsbyggnadskontoret. Däremot finns det ett intresse för byggnadsvård hos de anställda bygglovsarkitekterna samt en insikt och vilja om att bevara de kulturhistoriska värdena i riksintesseområdet.

3.3 Rydboholm

Figur 9: Del av fabriksbebyggelsen tillhörande Rydboholms textil.

Figur 10: F.d. huvudkontoret till Rydboholms textil.

Figur 11: Del av fabriksbebyggelsen tillhörande Rydboholms textil från 1934.

Figur 12: F.d. brandstation och blekeri.

3.3.1 Riksintresset Rydboholm

Motivering:

Industrimiljö med Sveriges första mekaniska bomullsväveri från 1834 som inledde en ny epok inom svensk textilproduktion, vilket avspeglar sig i en rad välbevarade byggnader från olika tider.

Uttryck för riksintresset:

Fabriksbyggnader från 1850-1970-talet, tjänstemannabostäder från 1880-talet och 1910- talet, huvudkontor från 1852, 1895 och 1920-tal, butik med bostad från 1852, 1893 och 1927, kvarn från 1700-1800-talet. (Länsstyrelsen, 97)

3.3.2 Historik Rydboholm

År 1834 startade Sveriges första mekaniska bomullsväveri i Rydboholm. Väveriet grundades av Sven Erikson. Erikson och hans affärskontakt Johan Franke i Göteborg försåg verksamheten med bomullsgarn importerat från England. Något senare etablerades kontakterna ytterligare och tanken föddes om att väva tyger med mekaniska vävstolar. En tredje part knöts till verksamheten, Johan Christan Bäferman som ägde vattenfallet vid Rya Sörgården i Rydboholm. De tre kompanjonerna fick 1834 tillstånd att anlägga ”Rydboholms konstväfveri”. Den första väveribyggnaden var en tvåvånings träbyggnad. Mellan 1841-43 kom området att utvidgas med en ny väveribyggnad och gasverk, båda byggnaderna kom dock att ödeläggas i och med en brand 1847. Efter branden 1848 uppfördes åter igen en ny väveribyggnad. Bara tre år senare 1851 inleddes slutet på väveriepoken i Rydboholm. Efter väveriepoken utvecklades fabriksanläggningen längre söder ut längs Viskans västra strand. Den del av bebyggelsemiljön som finns kvar i området idag kom till under

1930-talet. Den äldsta byggnaden i området idag är den så kallade manchesterfabriken som tillverkade manchestertyg, vilket var en specialitet för Rydboholmsbolaget. Vidare uppfördes ångcentral, färgeri och blekeri under 1930-talet. Förutom byggnader uppförda för industriellt ändamål finns det kontorsområde med Rydboholmsbolagets huvudkontor, affär, bostadshus för anställda, stallbyggnader, vagnslider, magasinsbyggnader, kyrka, åldersdoms- och vårdhem. Gemensamt för byggnaderna är att de uppfördes av Rydboholmsbolaget för företaget och dess anställda. Rydboholmsbolaget lades ner etappvis under 1970–80-talet (Wrigglesworth, 1996).

År 1992 skedde en nystart då Linds färgeri och tryckeri flytta in i den gamla Rydboholmsfabriken. Tio år senare köptes företaget upp av nya ägare och fick tillbaka namnet Rydboholms textil (Internetadress 11). Idag produceras textil för inredning och konfektion i fabriken. Fabriken har tre avdelningar i form av färgning, tryckning och beredningsverk (Internetadress 12). Byggnaderna som tillhört huvudkontoret står idag delvis tomma och byggnaderna i anslutning till huvudkontoret fungerar idag som bostäder.

3.3.3 Översiktsplan

Borås stads översiktsplan är en kortfattad plan på trettio sidor därtill följer bilagor till olika stadsdelar i staden. I varje bilaga finns en karta som visar planförutsättningar och som med pilar pekar ut visioner för området. Planen innehåller *Sambällsbyggnadsmål och spelregler för en hållbar utveckling* under denna punkt presenteras mål och spelregler för nämnders och bolags beslut som berör mark- och vattenanvändningen i kommunen samt gentemot grannkommuner. Syftet är att bidra till Agenda 21:s vision om en ekologiskt-, socialt- och ekonomiskt hållbar

utveckling. Bland de spelregler som presenteras finns det fyra stycken som tydligt berör kulturmiljö.

Bebyggelsestruktur – Spelregler generellt

Skydda bebyggelse med kulturhistoriskt bevarandevärde mot åtgärder som påverkar området negativt

Ta hänsyn till lokal tradition samt stads- och landskapsbild vid placering och utformning av bebyggelse.

Kulturvärden - Spelregler generellt

Områden med höga kulturmiljövärden ska så långt möjligt skyddas mot åtgärder som påverkar området negativt.

Riksintressen - Spelregler

Respektera områden av riksintresse. Tillåt inget som motverkar motiven för riksintresset. (ÖP, Borås, s 4-5, 2006)

Under en punkt i översiktsplanen redovisas kulturvärden i Borås. Här finns Rydboholm listat men översiktsplanen redogör inte för hur det fortsatta arbetet med området ska ske eller några rekommendationer. Den text som finns om kulturvärden är följande:

”Länsstyrelsen har tillsammans med Riksantikvarieämbetet angivit vilka områden i kommunen som är av riksintresse för kulturmiljövärden. Dessa finns i:

- Yttre Åsunden
- Fristad-Gingri
- Rydboholm

I Miljöbalken anges att områden som är av riksintresse för kulturvärden ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada kulturmiljön” (ÖP, Borås, s 20, 2006)

Till översiktsplanen finns bilagor en bilaga till Viskafors (Bilaga 3). I bilagan redovisas riksintresset Rydboholms utsträckning. Bilagan utvecklingspotential i området redovisas med pilar och figurer.

Borås stads översiktsplan är ett relativt kort dokument och planen anger inget ställningstagande från stadens sida. Planen pekar inte heller ut vart det finns möjlighet att bygga vilket blir ett problem när intresserade exploatörer vill uppföra ny bebyggelse (Informant 3).

3.3.4 Detaljplaner

Plan 507 Borås (Bilaga 3)

Detaljplanen upprättades år 1961 när industrin i Rydboholm fortfarande var i produktion. Planen anger framförallt beteckning J-industri för bebyggelsen i området. Det finns inga skyddsbestämmelser i planen.

3.3.5 Kulturmiljöprogram

Borås stads kulturmiljöprogram innehåller mål och riktlinjer för arbetet med stadens kulturmiljöer. Den övergripande målsättningen med kulturmiljöprogrammet är att:

- bruka, bevara och förmedla kulturmiljön
- bevara de kulturhistoriska värdena och den biologiska mångfalden i odlingslandskapet.

För att uppnå målen har ett antal delmål preciserats, b.la. :

- Senast år 2020 ska alla objekten i handlingsprogrammet vara skyddade.
- Senast år 2010 ska 50 procent vara skyddade.
- Senast år 2010 ska en permanent utställning/kunskapsbas för bygg- och brukartraditioner inrättas i kommunen.

Övriga generella åtgärder

- Öka informationsinsatser till fastighetsägare och brukare
- Integrera kulturmiljöprogrammet i det pedagogiska museiarbetet
- Utarbeta stadshistoriska/industrihistoriska guider t.ex. längs Viskan i centralorten samt i de övriga industrimiljöerna i kommunen
- Inrätta en fast tjänst som kommunantikvarie
- Göra en populär version av kulturmiljöprogrammet

Vidare har åtgärder för att uppnå målen definierats. Några av de utpekade åtgärderna är följande:

- Säkerställa värdefulla miljöer genom detaljplan eller områdesbestämmelse
- Riktad information till fastighetsägare
- Minska rivning av äldre byggnader
- Aktivt bruka befintliga miljöer (Kulturmiljöprogram Borås, s 3-7, 2001)

Rydboholm finns upptaget i Borås kulturmiljöprogram och området beskrivs i en kortare text.

”Rydboholm textilindustrimiljö är platsen för landets första mekaniska bomullsväveri. Bomullsindustrin hade en avgörande betydelse för Sveriges industrialisering. Då ingen av de ursprungliga byggnaderna finns kvar idag ligger det kulturhistoriska värdet i förhållandet mellan de kvarvarande byggnaderna från olika tider med olika arkitektoniska formspråk och deras placering i landskapet kring Viskan. Av kulturhistoriskt värde är också egnahemsområdena som speglar den bostadsociala reform som tillkom på 1930-talet och som för företagets räkning syftade till att behålla en kunnig arbetarstam.” (Kulturmiljöprogram, s 13, 2001).

3.3.6 Övrigt material

Rapport till Länsstyrelsen

Utöver översiktsplan, detaljplan och kulturmiljöprogram finns det en rapport utförd 1996 av Industriminneskonsult Trad Wigglesworth för Länsstyrelsen i Älvsborgs län. Rapporten innehåller historik, karaktärisering och bevarandediskussion över området. Rapporten redogör att Rydboholm förklarades som riksintresse framförallt för att det var platsen för Sveriges första mekaniska bomullsväveri, och för att bomullsindustrin i sin tur, i likhet med de flesta industriländer har haft en avgörande betydelse för Sveriges industrialisering. Ingen av de ursprungliga byggnaderna står kvar idag och byggnadsbeståndet har ändrats ständigt, dels genom bränder och rivningar med efterföljande nybyggnationer på samma plats. Vad som är kulturhistoriskt intressant idag är främst förhållandet mellan de kvarstående produktion-, kraftkontors- och offentliga byggnaderna och deras placering i landskapet kring Viskan. Detta landskap har inte förändrats särskilt mycket genom

åren. Målet borde vara att behålla det historiska förhållandet mellan byggnader så långt som möjligt, vilket innebär att rummen mellan husen ej bör förtätas eller att bebyggelstypernas karaktär förändras. Om exempelvis kontorbyggnaderna skall omvandlas till bostäder eller annan verksamhet skall man sträva efter att behålla husens kontorskaraktär utvändigt. Eventuella förtätningar skall ske på ”utsidan” av den befintliga bebyggelsen. Detta betyder att eventuellt nyuppfört bostadsområde inte bör förläggas inom riksintresseområdet. Inom själva fabrikskomplexet är den pågående textilberedningen den största historiska tillgången. Om textilverksamheten upphör blir fabriksbyggnaderna den största historiska tillgången och större krav på bevarande bör då ställas gentemot de nya verksamheternas krav (Wigglesworth, 1996)

Områdesstudie

Under 2009 tog DTH arkitekter på uppdrag av Borås stads kommunledningskansli fram ett utvecklingsprogram för Rydboholm. Förslaget baseras till stor del på Rydboholmsbornas egna idéer och tankar. Idéerna fångades upp i en workshop på plats i Rydboholm. Studien är framförallt en idéstudie inför framtida utveckling och inte på något sätt definitiv. Bland de förslag som kom upp berördes kulturmiljön. Det föreslogs ett kluster av verksamheter gärna kopplade till textilarvet men även handel och andra verksamheter som kan dra nytta av den unika kulturmiljön. Ett annat förslag var att utveckla gångstråket runt kvarndammen och kulturmiljön runt Rydboholms textil med grillplats, iordningställa tillgängliga promenadstråk (Områdesstudie, 2009)

3.3.7 Så arbetar kommunen med riksintresset

I Rydboholm har det hänt förhållandevis lite sedan industrins avveckling på 1980-talet. Den detaljplan som finns över området upprättades 1961 när industrin fortfarande var i bruk. Planen har således betäckningen J för industriverksamhet vilket gör att det är svårt att använda området för annat ändamål innan en ny detaljplan upprättas. Då detaljplanen för området upprättades fanns det antagligen ingen tanke på att införa skyddsbestämmelser för bebyggelsen då den främst var en aktiv industri och inget som ansågs vara kulturhistoriskt intressant (Informant 3).

Få bygglovsärenden har inkommit i området. Ett rivningslov av en skorsten har inkommit till samhällsbyggnadsförvaltningen. I det fallet undersöktes skorstenens tekniska tillstånd vilket visade att skorstenen var i så dåligt skick att den skulle behöva monteras ner och monteras upp på nytt för att ett bevarande skulle vara möjligt. Denna insats blev för kostsam för fastighetsägaren och skorstenen revs, fundamentet av den och ca två meter av skorstenen bevarades dock för att visa på skorstenens placering. Gällande bygglovsärenden sitter stadsantikvarien med i bygglovsbredningen där alla inkomna bygglov presenteras. Stadsantikvarien kan på så sätt stämma av ärenden som berör riksintressen för kulturmiljö eller byggnader upptagna i Borås kulturmiljöprogram. Genom att stadsantikvarien medverkar vid bygglovsbredningen får han en överblick över alla ärenden och kan avgöra vilka som behöver antikvarisk kompetens. Ärendet kan också gå på yttrande till Länsstyrelsens kulturmiljöenhet (Informant 3).

Det fanns tidigare planer på en restaurering av en av fabrikerna i Rydboholm, Manchesterfabriken. Stadsantikvarien har tidigare varit i kontakt med fastighetsägarna till fabriken för rådgivning och rekommendationer inför ett iordningställande av fabriken. Nu har fabriken dock bytt ägare vilket erfordrar att arbetet börjar om på nytt genom att försöka väcka ett intresse för restaurering och i

iordningställande av fabriken från fastighetsägarens sida. Ett problem för riksintresseområdet är att inte hela området omfattas av detaljplan. Nyligen inkom ett rivningslov av ett sjukhem som byggts av Rydboholms textilindustri för de anställda på företaget. Sjukhemmet låg utanför detaljplan men inom riksintresseområdet. Samhällsbyggnadsförvaltningen ville avskryva rivningslovet men Länsstyrelsen bedömde inte ingreppet som påtaglig skada av riksintresset och rivningen kunde genomföras. Innan rivningen ägde rum försökte stadantikvarien kontakta Länsstyrelsen kulturmiljöenhet för att få en motivering till att ingreppet inte innebar påtaglig skada på riksintresset men något svar eller motivering har ej framkommit. Stadsantikvarien hade önskat att Länsstyrelsen gett ett svar och motivering till beslutet, för att få riktlinjer inför fortsatt arbete inom området (Informant 3).

Då det inkommit få bygglov inom området finns det inga riktlinjer eller rekommendationer för nybyggnad, tillbyggnad eller andra förändringar inom området upprättats. Stadsantikvarien uttrycker att området har präglats av en ständig förändring och nya tillskott. Ett nytt tillskott inom området skulle därav kunna ses som en fortsatt utveckling och då vara relativt tillåtande i sin utformning. Inom de närmsta åren ska riksväg 27 dras i närheten av Rydboholm vilket kommer innebära att området blir mer lättillgängligt. Det kan i sin tur leda till ett större intresse för utveckling av området och det kan då bli aktuellt med en ny detaljplan för området (Informant 3).

3.3.7 Slutsats Rydboholm

Rydboholm är det riksintresseområde i studien där det inte finns några skyddsbestämmelser inom området och där det finns minst material om området. Detta har sin förklaring i områdets placering och

utveckling. Området har en mer avsides placering längre från centralorten än de andra områdena och det har inte funnits något tryck på att utveckla området. Således har bevarandet i Rydboholm bestått av ett relativt intakt bevarande sedan industrins avvecklades på 1980-talet. Att den detaljplan som uppfördes 1964 inte har några skyddsbestämmelser för bebyggelsen kan förklaras med att området framförallt sågs som industriell verksamhet och inte som en kulturmiljö. En svårighet med riksintresset Rydboholm är att det har utpekats på grund av sin egenskap som plats för Sveriges första mekaniska bomullsspinneri. Områdets historiska utveckling där bebyggelse har brunnit ner eller rivits och ny bebyggelse har uppförts på samma plats gör att det blir svårare att avgöra vad som är kulturhistoriskt värdefullt i området. Det skulle också kunna vara en förklaring till varför Länsstyrelsen inte bedömde att rivning av en byggnad inom riksintresseområdet som påtaglig skada av riksintresset.

Borås översiktsplan och kulturmiljöprogram är båda kortfattade och anger framförallt generella förhållningsätt till riksintressen och bevarande. Det finns inga tydliga riktlinjer för områdets utveckling i framtiden eller för ett framtida bevarande. Att stadsantikvarien medverkar vid bygglovsbedömningen ger däremot förutsättningen för en direkt inblick i ärenden där antikvarisk kompetens behövs.

4. Resultat och diskussion

I detta kapitel presenteras resultat av studien vilket också ger svar på frågeställningarna om vilka likheter och skillnader som finns mellan hur riksintressena för kulturmiljö behandlas i de olika kommunerna samt vad som har styrt eventuella skillnader. Avslutningsvis förs en diskussion angående om ett starkt riksintresseinstrument behövs eller ej. Resultatet och diskussionen knyter an till tidigare forskning kring riksintressen för kulturmiljövården som har utförts vid Institutionen för Kulturvård, Göteborgs universitet för att få ett större sammanhang till studien.

4.1 Likheter och skillnader mellan riksintressena Mölndals Kvarnby, Jonsered och Rydboholm

Det finns skillnader mellan de tre riksintresseområdena som framförallt kan förklaras med vilken utveckling som har skett i dem eller som förväntas ske i dem, samt i vilken grad de skyddas av detaljplan med skyddsbestämmelser. Mölndals Kvarnby som har genomgått störst omvandling omfattas av flest skyddsinstrument och flest skyddsbestämmelser i detaljplan. Rydboholm som genomgått minst förändringar omfattas av minst skyddsinstrument. Mölndals Kvarnbys och Jonsereds placering i närhet till Göteborg tycks också påverka trycket på utveckling i områdena. Rydboholm vars placering är ca 8 km från centrala Borås har en mer avsides placering, jämfört med Mölndals Kvarnby och Jonsered. Rydboholm är det område som har genomgått minst förändringar. Viss produktion sker fortfarande i fabrikslokalerna. För att området ska få ett större skydd behövs att detaljplaner upprättas över området. Den utförda områdesstudien och planerna på en ny vägdragning i närheten av området kan öppna upp för nya funktioner i Rydboholm. Det kan innebära att detaljplaner kan komma att upprättas och att området kan få skyddsbestämmelser.

Mölndals Kvarnby har genomgått en omvandlingsprocess efter att den industriella verksamheten har upphört. Omvandlingsprocessen har inneburit en omställning i funktionen av området vilket har inneburit att detaljplaner har behövs upprättas i samband med nya syften för området. Dessa planer har möjliggjort upprättande av skyddsbestämmelser. Jonsered har delvis genomgått en omvandlingsprocess från industrisamhälle till bostadsområde. De pågående planerna som vill skapa verksamheter i industrilokalerna på Holmen och bygga fler bostäder har likheter med den omvandling som skett i Mölndals Kvarnby. Om planerna fortsätter och detaljplan upprättas över området finns det möjligheter att säkra riksintresset ytterligare genom införande av skyddsbestämmelser för bebyggelsen. De pågående planerna i Jonsered visar på en motsättning mellan vad som är utveckling av området och vad som innebär en påtaglig skada av riksintresset. Riksintressen för kulturmiljövården ska inte fungera som ett strikt bevarande som lägger en ”död hand” över ett område utan syftar till att områden ska kunna bevaras och utvecklas. Det uppstår en motsättning då instrumentet inte förespråkar ett bevarande som låser fast områden till en viss tidsepok utan medger en fortsatt utveckling. Svårigheten uppstår då det inte går att urskilja en tydlig gräns mellan vad som är utveckling av kulturvården och vad som är påtaglig skada av ett riksintresse. I fallet med programförslaget för Jonsered utgår förslaget från översiktsplanens riktlinjer och syftar till att lyfta fram kulturhistoriska värden och utveckla området. I det här fallet har Länsstyrelsen gjort bedömningen att intentionen med förslaget är bra men att det riskerar att bli en påtaglig skada på riksintresset på grund av mängden bostäder som föreslås och deras utformning.

Studien visar på ett samband mellan tydliga strategier och ställningstagande i översiktsplanen och det faktiska arbetet med riksintresseområdena. Både Mölndal och Partilles översiktsplaner har

tydliga mål för arbetet med kulturmiljön och riksintresseområdena. De åtgärder och syften som presenteras för kulturmiljön i Partille kommun har idag utförts eller håller på att utföras. Indikationerna i det pågående arbetet med miljömålen konstaterar att dagens samhällsutveckling ofta har en negativ inverkan på bebyggelse och kulturlandskap. För att kunna hantera kulturmiljöfrågor behövs program och strategier, tillvaratagande och utveckling av kulturhistoriska värden. (Internetadress 5). Tidigare forskning har visat på att översiktsplanen är ett oerhört viktigt grundverktyg för hur kommuner och städer ska förhålla sig till riksintressen. Den borde ge en vägledning för hur det fortsatta planarbetet ska ta hänsyn till riksintresset. Utgångspunkter och riktlinjer behöver skapas för att riksintresset ska kunna användas som en resurs och möjlighet i den fortsatta utvecklingen (Ebelin, s 41, 2010). Kommuner ska i sin översiktsplan redovisa hur de tänker tillgodose riksintresseområdena, men vilket skydd ett riksintresseområde skall ha är inget som är givet eller lagstadgat. Ambitionerna för bevarandestrategier i ett riksintresseområde är inte uttalade på samma sätt som för t.ex. ett byggnadsminne eller ett kulturresevat. Problemet med otillräcklig redovisning av riksintressen i översiktsplaner har ett samband med att Länsstyrelsen ofta inte försett kommunerna tillräckligt med kunskapsunderlag, vilket i sin tur leder till att kommunerna inte har tillräckligt mycket ”kött på benen” för att redovisa hur de tänkt tillgodose riksintresseområdena i sin översiktsplan (Cronqvist, s 81, 2007).

Det finns en variation i på vilken nivå den antikvariska kompetensen finns i de tre områdena. I Borås och Mölndal finns den antikvariska kompetensen på en kommunal nivå i form av tjänster som stadsantikvarie, medan Partille har sin antikvariska kompetens på en statlig nivå i form av Länsmuseum och Länsstyrelse. I Mölndal och Borås sker en antikvarisk översyn över bygglovsärenden som sker inom riksintresseområdena medan Partille är beroende av att det finns ett

intresse för kulturmiljö bland de anställda på samhällsbyggnadskontoret.

4.2 Behövs ett starkt riksintresseinstrument eller ej?

Fördelarna med instrumentet är att de lyfter fram hela områden och inte enbart enskilda byggnader vilket hänger samman med kulturmiljövårdens utveckling från enskilda objekt till större områden. Genom att se hela kulturmiljöer istället för enstaka kulturminnes objekt skapas en större förståelse för miljöer och deras historik och utveckling. Som riksantikvarie Lars Amréus uttrycker det ska riksintresseområden för kulturmiljövården inte innebära att en död hand läggs över ett område utan att området kan utvecklas. Riksintresseområden ska dock signalera att eftertanke krävs i utvecklingen av områdena och att den eftertanken borde garantera en hållbar utveckling av områdena (Amréus, 2012). Däremot tyder den debatt som förts om riksintressen för kulturmiljövården och det arbete som pågår inom Riksantikvarieämbete och Länsstyrelser på att det behövs en utveckling av instrumentet. Riksantikvarieämbetet menar att riksintressen förutsätter dialog och samverkan i syfte att identifiera kvalitativa lösningar som håller över tid och att riksintressena regleras av Miljöbalken vars övergripande mål är att främja en hållbar utveckling. För att detta ska fungera krävs planeringsverktyg och kunskap och för att säkerställa kulturhistoriska värden behövs insikt om dessa hos olika berörda aktörer (RAÄ, PM, 2012). Det krävs många faktorer för att riksintresseinstrumentet ska fungera och frågan om hur kulturmiljösektorn ska kunna förmedla riksintressenas värden till olika aktörer är en mycket viktig fråga för att instrumentet inte ska upplevas som en bromskloss. Lars Amréus uttrycker att frågan inte är vad ett riksintresse ”tål” utan vad den riksintressanta kulturmiljön kan bidra med som en framgångsfaktor (Amréus, 2012). Utgångspunkten att se

till vad ett riksintresse kan bidra med är intressant. Genom att utgå från en diskussion i planprocessen om hur ett riksintresseområde kan utveckla sina kulturvården och föra dem vidare i framtiden, skulle instrumentet kunna utvecklas. Detta skulle innebära att uppfattningen om att riksintressen för kulturmiljövården innebär ett urskilningslöst bevarande och en ”död hand” skulle kunna undermineras. Det har gjorts ett antal fördjupade riksintressebeskrivningar som syftar till att tydliggöra riksintressenas värden. Vissa av dessa beskrivningar tenderar att vara för långa och ta upp för mycket historik och karaktärisering av bebyggelse, istället för att lyfta fram hur kommunerna bör arbeta med områdets värden. Det finns även exempel på fördjupade riksintressebeskrivningar som syftar till att tydliggöra värdena på ett konkret sätt, förankrat i den rådande miljön. En fördjupad beskrivning som har lyfts fram ett bra exempel är Norra Guldheden (Wirdby, s 35 2010). Fördjupade riksintressebeskrivningar med ett tydligt förhållningsätt till riksintresset kan vara ett verktyg att arbeta med för att kunna utveckla ett riksintresse för kulturmiljövården.

En problematik som tidigare har definierats är att den antikvariska kompetensen ofta finns på en statlig nivå medan arbetet med riksintressena till stor del sker på en kommunal nivå. Om inte den antikvariska kompetensen ökar på en kommunal nivå är det viktigt att den kompetens som finns på den statliga nivån har bra instrument att arbeta med. Idag är riksintresseinstrumentet den enda ingången för den statliga kulturmiljövården i den kommunala planeringen. I vissa kommuner där det inte finns någon antikvarisk kompetens fungerar riksintresseområdena som enda skydd för sektorns intressen (Cronqvist, 2007). Genom att införa fler tjänster som kommun- eller stadsantikvarie skulle den antikvariska kompetensen öka på den kommunala nivån. Detta skulle innebära att diskussionerna om hur ett riksintresseområde för kulturmiljövården kan utvecklas skulle kunna ske med utgångspunkt från kulturmiljösektorns synvinkel. Utan

antikvarisk kompetens är det svårare att föra diskussioner om hur kulturmiljöer kan utvecklas och vilka ingrepp som gynnar eller missgynnar ett riksintresse för kulturmiljövården. Genom att föra en diskussion på kommunal nivå i planprocessen skulle fler planprogram kunna utvecklas där Länsstyrelsen inte gör bedömningen påtaglig skada. Detta skulle i sin tur leda till en mer effektiv planprocess inom områden som är riksintressen för kulturmiljövården och bidra till en utgångspunkt om vad riksintresseområden kan bidra med.

Det finns ett behov av ett starkt riksintresseinstrument för att den statliga kulturmiljövården ska kunna få en ingång till den kommunala planeringen. Genom riksintressen för kulturmiljövården har kulturmiljösektorn en möjlighet att kunna diskutera och påverka utvecklingen i de ca 1700 områden i Sverige som speglar landets utveckling. Om instrumentet skulle avskaffas skulle möjligheten till diskussion minska och en möjlighet till ett skydd av hela miljöer försvinna. Kulturmiljöer är resurser i utvecklingen och således bör de beaktas i planeringen.

5. Sammanfattning

Bakgrunden till denna uppsats är den debatt som har förts angående instrumentet riksintressen för kulturmiljövården. Instrumentet har debatterats både i dagspress, på internet och inom kulturmiljövårdsektorn. Tidigare har problematik av instrumentet pekats ut och Riksantikvarieämbetet arbetar idag med ett projekt vid namn *Kulturmiljövårdens riksintressen* för att förtydliga instrumentets funktion och ge ut en handbok för dess tillämpning i den fysiska planeringen. Hypotesen för uppsatsen har varit att då det inte finns mer specifika regler för riksintresseområden och vad den ”påtagliga skadan” av dem innebär, betyder detta att inställningen till områdena och skyddet av dem kan variera starkt mellan olika kommuner vilket leder till en försvagning av instrumentet. Syftet med uppsatsen är att studera den debatt som har först angående riksintresseinstrumentet samt göra en jämförelse mellan tre riksintresseområden för kulturmiljövården. I jämförelsen har tre likartade riksintresseområden i tre olika kommuner valts ut; Mölndals Kvarnby i Mölndal, Jonsered i Partille och Rydboholm i Borås. Jämförelsen syftar till att granska hur riksintresseområdena behandlas i den kommunala planeringen utifrån översiktsplaner, detaljplaner och kulturmiljö/bevarandeprogram. Målsättningen är att ge ett exempel på hur olika kommuner tar sig an likartade riksintressen. Angående riksintresseinstrumentet så har frågeställningarna varit följande: Hur har debatten kring riksintressen för kulturmiljövården förts på ett nationellt plan under de senaste åren? Hur används instrumentet i den kommunala planeringen? Och behövs ett starkt riksintresseinstrument? Frågeställningarna för de tre fallstudierna har varit: Hur behandlas riksintressena av kulturmiljö i den fysiska planeringen i Mölndal, Partille och Borås? Vilka likheter och skillnader finns mellan hur riksintressena av kulturmiljö behandlas i den

kommunala planeringen? Samt om olikheter finns, framgår vad som har styrts skillnaderna? En hypotetisk deduktiv metod har använts i arbetet med uppsatsen där de konsekvenser som kan härledas ur hypotesen är att ett svagt riksintresseinstrument ger dåliga förutsättningar för riksintresseområden i den kommunala planeringen. För att undersöka hur vida det stämmer eller ej har tre fallstudier utförts av tre riksintresseområden. Det material som har studerats i fallstudierna är översiktplaner, detaljplaner och kulturmiljöprogram. För att komplettera dessa källor har även intervjuer utförts med en anställd i staden eller kommunen.

Uppsatsen grundar sig på en teoretisk ansats som utgår ifrån att planering kräver att man skapar sig föreställningar om framtiden. I planeringssammanhang är ekonomiska krafter betydelsefulla men även miljöangelägenheter är idag en betydande faktor. Miljöangelägenheterna har kommit att få allt större betydelse, detta syns i Sveriges planering i form av de sexton olika miljömål som har upprättats. Av dessa miljömål är det framförallt målet *God bebyggd miljö* som innefattar kulturmiljövården. Riksintressen är ytterligare ett instrument som utgår från miljöangelägenheter och som utgår från Miljöbalkens lagstiftning.

Den debatt som har förts angående riksintressen för kulturmiljövården har framförallt handlat om att instrumentet skulle hämma utvecklingen och förespära ett urskilningslöst bevarande. Fastighetsägarna skrev tillsammans med Jan Jörnmark år 2009 boken *Övergivna planer plan- och bygglag-stiftning i behov av en haverikommission?* som kan ses som starten på en debatt om Plan och bygglagen och riksintresse instrumentet. Det är framförallt i Stockholm och storstadsregionerna som debatten om riksintressen för kulturmiljövården har förts. Instrumentet har där upplevts som en bromskloss och som att det försvårar byggandet och vill lägga en ”död hand” över riksintresseområdena. Riksantikvarien

Lars Amréus skrev ett inlägg i DN debatt för att redogöra för riksintressenas funktion och syfte. Amréus menar att man inte bör utgå från vad ett riksintresse tål och vad som är påtaglig skada utifrån vad ett riksintresse kan bidra med. Han fick därefter replik från Centerns Stadsmiljöborgarråd Per Ankersjö som menar att stadsbyggandet har kidnappats av utvecklingsfientliga krafter och att Riksantikvarieämbetet inte borde uttala sig om stadsutveckling. Även kulturmiljösektorn har diskuterat riksintressen för kulturmiljövården och det har genomförts workshops och enkätundersökningar för att kartlägga instrumentets problematik. Det som är genomgående för debatten är utgångspunkten att instrumentet riksintressen för kulturmiljövården är i behov av utveckling.

Fallstudierna av Mölndals Kvarnby, Jonsered och Rydboholm visade att områdena behandlades olika i kommunerna. Skillnaderna kan framförallt förklaras med vilken utveckling som har skett i områdena eller som förväntas ske i dem, samt i vilken grad de skyddas av detaljplan med skyddsbestämmelser. Mölndals Kvarnby är det område som genomgått mest förändring sedan tiden som industriområde och omfattas av flera detaljplaner med skyddsbestämmelser. Jonsered omfattas delvis av detaljplan med skyddsbestämmelser. Området förtätades med radhus på 1980-talet vilket medförde att stadsplan med skyddsbestämmelser upprättades. Rydboholm är det område som har genomgått minst förändring och fungerar idag fortfarande delvis som industri. Rydboholm är det område som inte omfattas av några skyddsbestämmelser. Studien visar också på ett samband mellan tydliga strategier och ställningstagande i översiktsplanen och det faktiska arbetet med riksintresseområdena. Både Mölndal och Partilles översiktsplaner har tydliga mål för arbetet med kulturmiljön och riksintresseområdena. De åtgärder och syften som presenteras för kulturmiljön i Partille kommun har idag utförts eller håller på att utföras. Tidigare forskning visar på att översiktsplanen är ett oerhört

viktigt grundverktyg för hur kommuner och städer ska förhålla sig till riksintressen.

Slutsatsen av uppsatsen är att utgångspunkten för riksintressen för kulturmiljövården borde ändras. Genom att utgå ifrån en diskussion i planprocessen om hur ett riksintresseområde kan utveckla sina kulturvården och föra dem vidare i framtiden skulle instrumentet kunna utvecklas och uppfattningen om att riksintressen för kulturmiljövården innebär ett urskilningslöst bevarande och en ”död hand” skulle kunna undermineras. För att detta ska kunna ske behövs mer antikvarisk kompetens på en kommunal nivå eller bättre instrument för arbetet på den statliga nivån. Genom att införa fler tjänster som kommun- eller stadsantikvarie skulle den antikvariska kompetensen öka på den kommunala nivån. Detta skulle innebära att diskussionerna om hur ett riksintresseområde för kulturmiljövården kan utvecklas skulle kunna ske med utgångspunkt från kulturmiljösektorns synvinkel. Det finns ett behov av ett starkt riksintresseinstrument för att den statliga kulturmiljövården ska kunna få en ingång till den kommunala planeringen. Genom riksintressen för kulturmiljövården har kulturmiljösektorn en möjlighet att kunna diskutera och påverka utvecklingen i de ca 1700 områden i Sverige som speglar landet utveckling. Om instrumentet skulle avskaffas skulle möjligheten till diskussion minska och en möjlighet till ett skydd av hela miljöer försvinna. Kulturmiljöer är resurser i utvecklingen och således bör de beaktas i planeringen.

6. Källor

6.1 Otryckta källor

Fabriksorten och trädgårdssambället, Jonsered. Råd och anvisningar för bevarande. Kulturhistorisk utredning (1992) Bohusläns museum.

Koloniområdet Amerika. Kulturhistorisk utredning. (1992) Bohusläns museum.

Länsstyrelsen Västra Götaland (2012) *Samrådsyttrande. Förslag till program för bostäder, verksamheter, skola, samt värdshus vid Jonsereds fabriker. I Partille kommun, Västra Götalands län.* Diarienummer 402-36089-2012.

Länsstyrelsen Västra Götaland (1997), *Värdetexter avseende områden i Göteborg och Bohus län med kulturmiljö värden av riksintresse enligt 2 kap 6 § NRL.*

Mölnads Kvarnby's hembygdsförening *Kvarnbyn bevaradearbeten - Planeringsprocess för Mölnads Kvarnby årtalsuppgifter 1971-85.* Mölnads museums arkiv.

Mölnads Kvarnby en byggnadsinventering, 1972, Mölnads museums arkiv

Mölnads Kvarnby bevaringsplan från 1977. Förslag till användningsplan. Mölnads museums arkiv

Områdesstudie Rydboholm (2009) DTH Arkitekter Borås.

Presentation som användes vid samrådsmöte angående planprogram för Jonsered (19/11 2012), Samhällsbyggnadskontoret Partille.

Mölnads Kvarnby. Råd att bevara – om bebyggelse och miljö. Informationsskrift för boende och fastighetsägare. 1992 från Mölnads kommun. Finns på Mölnads museum.

Wigglesworth Trad (1996) *Rydboholm som område av riksintresse för kulturminnesvården.* Rapport till Länsstyrelsen i Älvsborg.

Översikt- och detaljplaner

Borås Samhällsbyggnadsförvaltning (1961) *Förslag till byggnadsplan flr Rydboholms samhälle i Viskafors kommun,* 15-STY-1858

Mölnads Stadsbyggnadsförvaltnings arkiv (1984) *Förslag till stadsplan Mölnads Kvarnby.* Akt nr 1481-P84/1

Mölnads Stadsbyggnadsförvaltnings arkiv (2001) *Mölnads museum, detaljplan* Akt nr 1481K-P2001/3.

Mölnads Stadsbyggnadsförvaltnings arkiv (1990) *Kv Kvarnhjulet 2, detaljplan* Akt nr 1481-P90/7

Partille Samhällsbyggnadskontor (1984) *Jonsereds idrottsplats, detaljplan*

Partille Samhällsbyggnadskontor *Områdesplan för koloniområdet Amerika, Jonsered Högen 3:1* (2001) Dr: KS 2010:128

Partille samhällsbyggnadskontor (1983) *Stadsplan Jonsered* (1979, antagen 1983) *Stadsplan Jonsered. Beslut* Byggnadsnämnden Partille. Dnr: 947-75-313

Partille Samhällsbyggnadskontor (2009) *Tillägg till planbestämmelser*

angående friggebodar i området Hallebacken, Jonsered. (2009) Drn:
B/2007:509,

Översiktsplan, 2006 Borås stad (2006) Samhällsbyggnadsförvaltningen

Översiktsplan 2004, Mölndals stad: (2004) Mölndal Stadsbyggnadskontor.

Översiktsplan 2005, Partille kommun. (2005) Partille
Samhällsbyggnadskontor

Fredrik Hjelm

Stadsantikvarie Borås stad

Samhällsbyggnadsförvaltningen Borås

Tel: 033-358503

fredrik.hjelm@boras.se

Muntliga källor

Informant 1

Mikael Hammerman

Stadsantikvarie Mölndals stad

Mölndals stadsmuseum

Tel: 0709-83 16 03

mikael.hammerman@molndal.se

Informant 2

Anna-Karin Törnkrantz

Bygglovsarkitekt Partille kommun

Samhällsbyggnadskontoret Partille

Tel: 031 792 10 00

Anna-karin.tornkrantz@partille.se

Informant 3

6. 2 Tryckta källor

- Amréus Lars (2012-04-04) *Stockholm ska inte sträva efter att bli som New York*. Dagens nyheter, 2012-04-04
- Ankersjö Per (2012-04-13) *Att motsätta sig utveckling är bästa sättet att stänga ute produktiva människor*. Dagens nyheter, 2012-04-13
- Arbetet tidning (1973-12-17) *Mölnbys Kvarnby blir kulturresevat?*
- Cronqvist, Julia (2007). *Kulturmiljövårdens riksintressen: Framväxt, missväxt - färdigväxt?* Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för kulturvård.
- Ejvegård, Rolf (2003) *Vetenskaplig metod*. Studentlitteratur
- Gardebring, Anders (2010) *Riksintressen på agendan* Elektronisk resurs: http://www.yimby.se/2010/01/riksintressen-pa-agendan_864.html
- Göteborgs posten (1974-10-01) *Stoppa leden genom "Roten M"*
- Hansson Paul (2013) *Riksintressenas revansch*. Byggnadskultur, nr 1, 2013.
- Karlsson, Jonas (2009). *Riksintresse för kulturmiljövården: en kritisk utvärdering av riksintresseinstrumentets tillämpning i egnabemsområdet Pungpinan, med området Tallkrogen som referens*. Göteborg: Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet
- Abdul Khakee (2000) *Samhällsplanering*. Studentlitteratur.
- Krus, Anna (2000) *Kulturmiljöer i Mölndal, Källered & Lindome: kulturmiljövårdsprogram för Mölndals kommun: antaget av kommunfullmäktige 2000-08-30*, Mölndals kommun, Mölndal, 2000
- Larsson Alexander (2011) *Riksintresse för kulturmiljövården – En fallstudie av Stockholm waterfront*. KTH, Skolan för arkitektur och samhällsbyggnad (ABE), Samhällsplanering och miljö, Urbana och regionala studier)
- Länsstyrelsen Västra Götaland (2009) *Kulturmiljö och stadsutveckling. Riksintressen i planering och byggande*. [Elektronisk resurs]
- Riksantikvarieämbetet, (2007) *Riksintressanta kulturmiljöer Resultat av enkätundersökning och nya insatser*, [Elektronisk resurs]
- Riksantikvarieämbetet, 2012 *Kulturmiljövårdens intressen – i alla intresse*. [Elektronisk resurs]
- Roos, Johanna (2009). *Kulturmiljö och stadsutveckling [Elektronisk resurs] : riksintressen i planering och byggande*. Göteborg: Länsstyrelsen Västra Götaland
- Stark, Rickard (red.) (2002). *Kulturmiljöer i Partille kommun: program för bevarande och utveckling : godkänt av kommunfullmäktige den 12 december 2002*. Partille: Partille kultur- och fritidsförvaltning
- Westerlind, Ann Marie (2008), *Kulturmiljön som resurs i kommunal utveckling och planering*. Riksantikvarieämbetet
- Wirdby, Signe, (2010) *Riksintressen för kulturmiljövården: en kritisk genomgång av fördjupade riksintressebeskrivningar*, Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet, Göteborg.

Internetadresser

Internetadress 1 2012-04-11

Riksantikvarieämbetet – riksintressen för kulturmiljövård

<http://www.raa.se/kulturarvet/samhallsplanering/riksintressen/>

Internetadress 2 - 2012-04-12

Miljömålets historia.

Tillgängligt på:

<http://www.miljomal.nu/sv/Miljomalen/Miljomalssystemets-historia/>

Internetadress 3- 2012-04-12

Boverket – riksintressen.

Tillgängligt på: <http://www.boverket.se/Planera/Nationell-planering/Riksintressen/>

Internetadress 4 - 2012-04- 15

Miljömålet God bebyggd miljö.

Tillgängligt på: <http://www.miljomal.nu/sv/Miljomalen/15-God-bebyggd-miljo/>

Internetadress 5 - 2012-04-15

Indikatorer för miljömålet god bebyggd miljö.

Tillgängligt på: <http://www.miljomal.se/Miljomalen/Alla-indikatorer/Indikator sida/?iid=84&pl=1>

Internetadress 6 - 2012-04-29

Sveriges kommuner och landsting (2012). Pressmeddelande.

Tillgängligt på: https://www.skl.se/press/nyheter_2/nyheter-

2012/riksintressen-utveckla-eller-lagg-ner

Internetadress 7 - 2012-05-02

Stockholm Skyline

Tillgängligt på: <http://www.stockholmskyline.se/om-oss/>

Internetadress 8 - 2012-05-02

Projekt Kulturmiljövårdens riksintressen

Tillgängligt på:

<http://www.raa.se/kulturarvet/samhallsplanering/riksintressen/projekt-kulturmiljovardens-riksintressen/>

Internetadress 9 - 2012-05-06

Upptäck Partille, Jonsereds brukssamhälle. Tillgängligt på:

<http://www.partille.se/sv/Upptack-Partille/Jonsereds-brukssamhalle/Jonsered-da-och-nu/>

Internetadress 10 – 2012-05-07

Planprogram för Jonsered. Tillgängligt på:

<http://www.partille.se/sv/Upptack-Partille/Partille-vaxer/Jonsereds-fabriker/>

Internetadress 11 2012-05-23

Rydboholms textil, historik. Tillgängligt på:

http://www.rydboholmstextil.se/index.php?page=om_oss&subpage=historik

Internetadress 12 2012-05-23

Rydboholms textil, företagsinfo. Tillgängligt på:

http://www.rydboholmstextil.se/index.php?page=om_oss&subpage=foretagsinfo

7. Illustrationsförteckning

Figur 1 - Utsnitt ur karta från google maps.

Figur 2: Foto Emily Lindberg

Figur 3: Foto Emily Lindberg

Figur 4: Foto Emily Lindberg

Figur 5: Foto Emily Lindberg

Figur 6: Foto Emily Lindberg

Figur 7: Foto Emily Lindberg

Figur 8: Foto Emily Lindberg

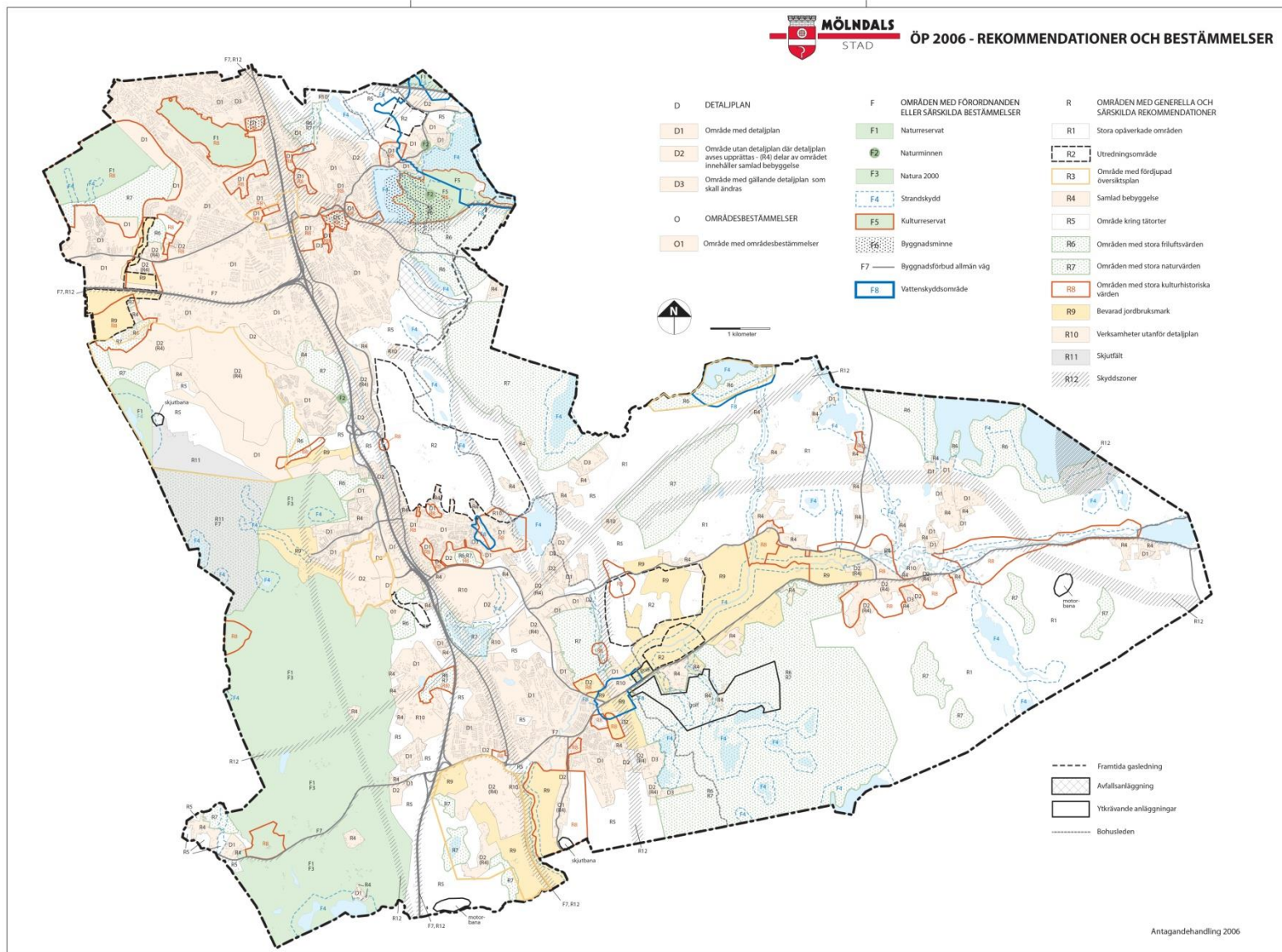
Figur 9: Foto Emily Lindberg

Figur 10: Foto Emily Lindberg

Figur 11: Foto Emily Lindberg

Figur 12: Foto Emily Lindberg

8. Bilaga 1 – Plankartor Mölndals Kvarnby

FÖRELAG TILL STADSPLAN FÖR MÖLNÄL
MÖLNÄLS KVARNBY
 FÖRELAGET INHÅLLER ÄMÅL, UPPRÄKNING AV GÄLLANDE STADSPLAN

UPPRÄTTAT I SEPTEMBER 1929 SAMT REVIDERAT I JANUARI 1929 AV
 GÖTEBORGS FÖRSTES ARKITEKTKONTORET

E. Lindqvist
 STADSPLANENS ARKITEKT

Tillhör Kommunens bestut
 1929 - 01 - 07 dnr 2142-2539-23
 Föreläggelsebeslut har
 vunnit laga kraft

Göteborg 12/11/29 E.T.

Ewa Hansson
Ewa Ungell

BETECKNINGAR

GRUNDKARTA

- Fästehugsgränser
- Väg
- Sten
- Stenmur
- Fäsk
- Träd
- Vegetationsgräns
- Dike
- Vallfästning
- Ellösning
- Kivskurar
- Befintliga byggnader
- Fästingspunkt
- Rumsbeteckning
- Gällande områdegränser (svädd ut från uppg. 22)

PLANFÖRESLAGET

OMRÅDBETECKNINGAR

- Plangräns
- Områdsgräns, tidigare fasthetslinje
- Byförelag
- Bestämmelsegränser
- Gräns mellan gata och annan plats, ej översad av fasthetslinje

ALLMÄN PLATS

- Gata, gågata
- Park

BYGNADSKVARTER

AQ	Allmänt ändomål och kulturresevat
BQ	Bofäder och kulturresevat
B	med särskild inrättning
B1	Bofäder
B2	Tvåvånga
J	Industriändomål
JNQ	Småindustri och kulturresevat
JN1	med särskilda inrättningar
JN2	Småindustri
Q	Kulturresevat

OPERATIONSMÅGÅR

TQ	Dörkning
Es	Transformatorstation
V	Vattenombuds
Vb	med lru

ÖVRIGA BETECKNINGAR

	Mark som inte får byggas
	Mark för utlys och dylikt
	Mark som inte ska utnyttas till uppställning
L	Ledningsgränd
U	Mark tillämplig för generation för ändamål
F	Friluftshus
LD	Antal våningar
a	Bestämmelse angående höjden byggnadsyta
g	Byggnadsyta överst från grundvattnets nollnivå
g2	Byggnadsyta i kvadrater
g3	Gatahöjd, tidigare fasthetslinje
g4	ny förelag
g5	Uppfartsvägar

Tillhör fasthetsliniens i Göteborgs
 och Bohus län beslut 1929-01-31
 dnr 11082-2539-23
 Eva Hansson
 E. Hansen
 Fasthetslinjen har varit
 laga kraft 1929-03-07
Ewa Ungell
 Ewa Ungell

TILLHÖR KUNNINGSFÖRSLAGET I MÖLNÄL
 bestut 1929-03-10 6 nr efterlag
 av förelag
E. Lindqvist
 STADSPLANENS ARKITEKT

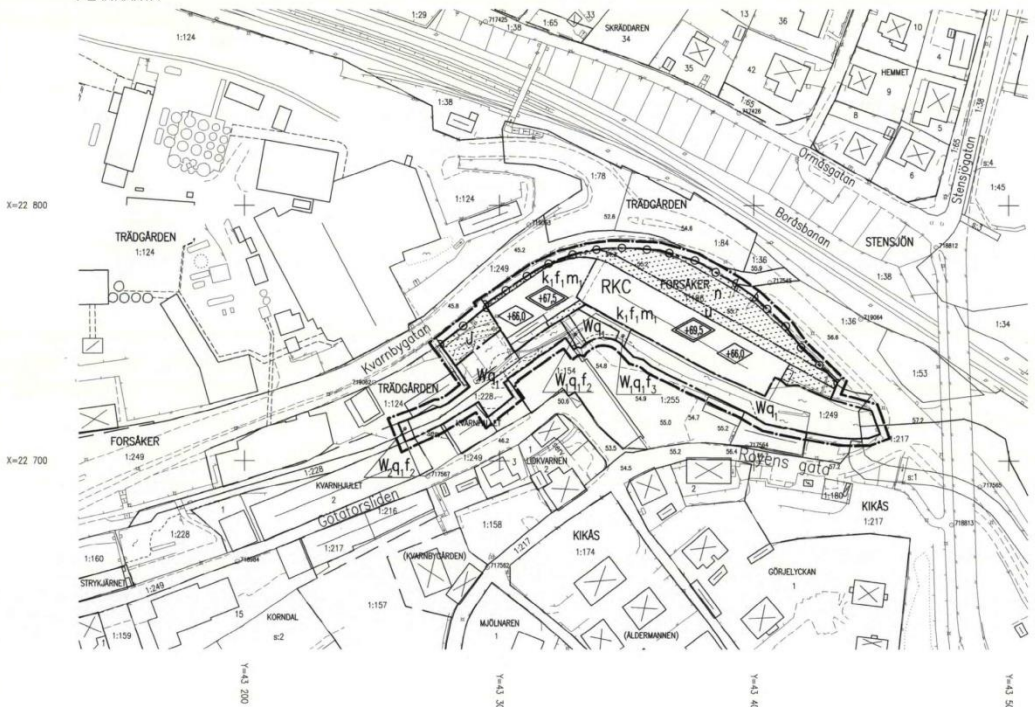
GRUNDKARTANS SIFPHET BESTYRKES 1927-04-25

E. Lindqvist
 ÖVERSEEREN, STADSREVISOR

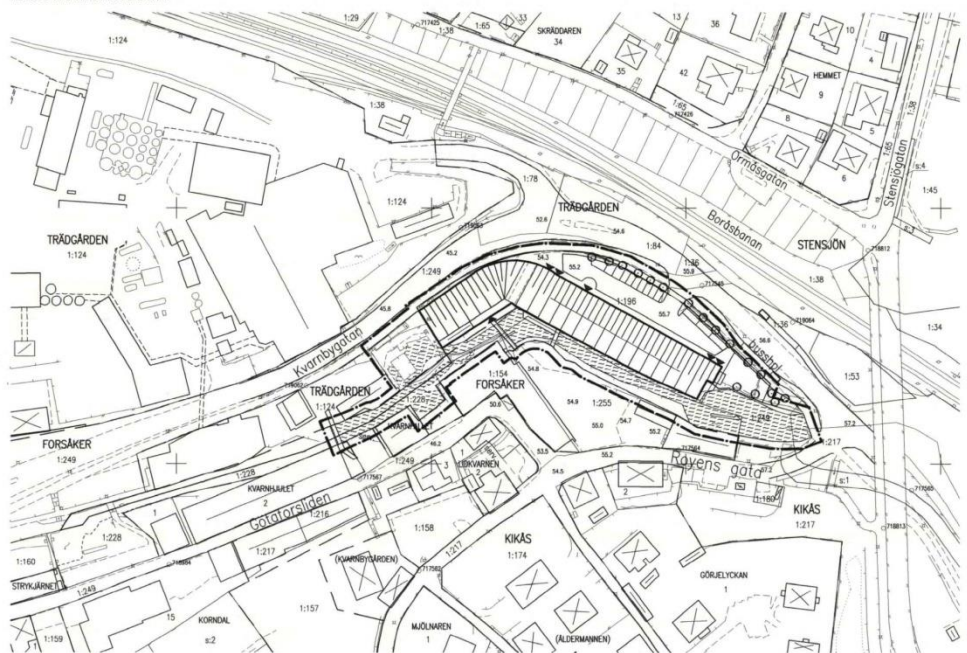
ÖPPENLIGT PUBLIKT FÖRHÖRNINGEN AV DEN OCH HÖRDB.
 SÄTTEN 1927

Lindqvist

PLANKARTA

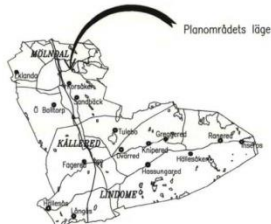

ILLUSTRATIONSKARTA

ILLUSTRATIONER

- Befintlig byggnad
- Parkeringsplats
- Spång
- Fri vattenyta
- Träd

GRÄNSBETECKNINGAR

- Linje på kartan ritad 3 mm utanför planområdets gräns
- Användningsgräns
- Egenskapsgräns

PLANBESTÄMMELSER

Följande gäller inom områden med nedanstående beteckningar. Där beteckning saknas gäller bestämmelsen inom hela planområdet. Endast angiven användning och utformning är tillåtna.

ANVÄNDNING AV KVARTERSMARK

- RKC Museum, kontor och hantverk. Restaurang med en bruttoarea av högst 200 kvm.
- J Industri

ANVÄNDNING AV VATTENOMRÅDE

- W Öppet vattenområde
- W1 Vattenområde. Skall överbyggas med spångar. För överbyggas med balkonger.
- W2 Vattenområde. För överbyggas med spångar.

BEGRÄNSNINGAR AV MARKENS BEBYGGANDE

- Marken får inte bebyggas. Smärre skärmtak och dylikt får dock anordnas i anslutning till entréer.
- U Marken skall vara tillgänglig för allmänna underjordiska ledningar

MARKENS ANORDNANDE

- n Trädplantering skall anläggas och vidmakthållas i huvudsaklig överensstämmelse med illustrationskarta.
- Utfartsförbud

UTFORMNING OCH UTFÖRANDE

- Utformning**
- 40.0 Högsta bygghöjd i meter över nollplanet.
 - 40.0 Högsta totalhöjd i meter över nollplanet. Skorstenar, fläkt- och ventilationsanordningar, lanterniner samt dylika byggnadsdelar får dock uppföras över denna höjd.
- Utseende**
- f1 Skyltar och ljusanordningar får inte vara störande för kulturvärdena.
 - f2 Spång med en största bredd av 2,0 m
 - f3 Spång eller balkong med en största bredd av 3,0 m
- Spångar och balkonger skall utformas med särskild hänsyn till områdets karaktär som är av riksintresse ur kulturminnesynpunkt.
- Varsamhet**
- k1 De karaktärsdrag och värden hos bebyggelsen som angivits i planbeskrivningen, skall särskilt beaktas vid ändring.
- Värdefulla områden**
- q1 Industrihistoriska lämningar får ej rivas eller förstöras om det ej på grund av verksamheter som av kulturhistoriska skäl prövas lämpliga. Innan lämningar rivs eller förstörs skall samråd ske med kommunantikvarien.

STÖRNINGSSKYDD

- m1 Verksamheten får inte vara störande för omgivningen. Arbetslokaler skall utformas så att ljudnivån inomhus ej överstiger 40 dB(A), ekvivalent, avseende störningar från trafik.

ADMINISTRATIVA BESTÄMMELSER

Genomförandetiden är tio år från den dag planen vinner laga kraft. Byggnad får ej tas i anspråk för ändrad markanvändning förrän erforderliga spångar byggts ut.

DETALJPLAN Plankarta med bestämmelser och illustrationskarta fastigheten FORSAKER 1:196 m.fl. MÖLNDALES MUSEUM MÖLNDALES KOMMUN STADSARKITEKTKONTORET Upprättad 2000-09-13 Reviderad 2001-01-17			ANTAGANDEHANDLING Övriga handlingar Grundkarta Fastighetsbeteckning Plan- och genomförandebeskrivning Miljökonsekvensbeskrivning Parkeringsanordning Samrådsprotokoll Utställningsanordning		
BESLUT	INST	DATUM			
Uppdrag	KS	1999			
Sovnd	PU	2000-01-19			
Utställning	PU	2000-09-13			
Antagande	KF	2001-02-28			
Laga kraft		2001-03-30			

Birgitta Åkesson Planchef Laila Friauf Planarkitekt Göst Olfen Arkitekt SAR

SKALA 1:1000

0 10 20 30 40 50 M
 0 10 20 30 40 50 M

00_M3_Hopet Arkitektur AB

AKT NR 1481K-P2001/3

9. Bilaga 2 Plankartor Jonsered

GRUNDKARTEBETECKNINGAR

- Kommungräns
- - - - - Traktgräns
- - - - - Fastighetsgräns
-
-
-
- - - - - Väg, refug
- - - - - Gångbana, annan avgränsning
-
-
- Nivåkurvor
- + Rutnätspunkt
- MANERED
- 1:86
- + 301
- Markhöjd
-
- Belysningsstolpe
-
- Lövskog
-
- Barrskog
-
- Blandskog
-
- Barrträd
-
- Lövträd
-
- Stödmur
-
- Häck
-
- Färskvaltenbrunn
-
- Stenmur
-
- Polygonpunkt
-
- Samfällighet, alt beteckning
-
- Ledningsrätt
-
- Gemensamhetsanläggning

PLANBESTÄMMELSER Följande gäller inom områdena nedanstående beteckningar. Övriga beteckningar enligt detaljplan 599. Endast angiven användning och utformning är tillåten. Bestämmelser utan beteckning gäller inom hela planområdet.

GRÄNSER

-
-
-

planområdesgräns
användningsgräns
egenskapsgräns

ANVÄNDNING AV KVARTERSMARK
Uppförande av Friggebod på kvartersmark erfordrar bygglov.

Föreslagen placering av friggebod, illustration.

UTNYTTJANDEGRAD
En eller flera friggebodar på sammanlagt högst 15 m² byggnadsyta får uppföras, utöver detta får ett fristående växthus i genomsiktligt material på högst 4 m² byggnadsyta uppföras per fastighet.

BEGRENSNING AV MARKENS BEBYGGANDE

- Marken skall vara tillgänglig för allmänna underjordiska ledningar och får inte bebyggas, ej heller med friggebod.
 -
- Marken får endast bebyggas med friggebod.

MARKENS ANORDNANDE

Förändring av marknivån mer än 0.25 m erfordrar marklov.

0 10 20 30 40 50M

Skalan är 1:500 vid format A1.

PLACERING, UTFORMNING, UTFÖRANDE

Placering

Var friggeboden placeras på kvartersmark skall prövas genom bygglov, friggeboden skall dock alltid placeras minst 3 meter från tomtragrens mot Jonseredsvägen och placeras så att huvudbyggnaders entréfasader belägna mot Jonseredsvägen inte byggs för. Två friggebodar får byggas ihop i tomtragrens med gemensam sektion. Friggebod skall placeras så att underhåll av fasad kan ske från egen fastighet.

Utformning

Planformen på friggeboden skall vara rektangulär. Högsta byggnadshöjd för friggeboden är tre meter. Friggeboden skall ha pulpettak.

Sockel av mindre omfattning för att ta upp markens lutning skall inte räknas in i byggnadshöjden, se fig 1. Takvinkeln på friggebodens pulpettak skall vara minst 7 och högst 14 grader.

Utförande

Fasadmaterial på friggeboden skall vara stående träpanel med lock eller locklist. Takmaterial på friggeboden skall vara papp, oglaserat lertegel eller sedummattna. Fönster på friggeboden skall utformas med raka kanter. Fasaden på friggeboden skall målas med faluröd slämfärg och knutar skall målas i samma färg. Dörren på friggeboden skall målas i kulörton som falurött, kromoxidgrönt eller grön umbra (ljusgrått). Fönstersnickerier, exklusive fönsterfoder, skall på friggeboden målas i kulörton som ljusockra, brutet vitt eller grön umbra (ljusgrått). Fönstersnickerier och dörrar skall målas med färgtyp som ger en matt yta.

ADMINISTRATIVA BESTÄMMELSER

Genomförandetiden, för de frågor planändringen avser, är 10 år från den dagen planen vinner laga kraft. Friggebod med medgivet bygglov får, om det är tekniskt möjligt i det enskilda fallet, anslutas till fastighetens VA-nät.

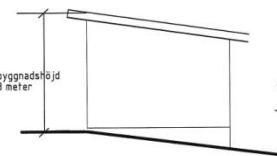

fig 1

PLANKARTA MED BESTÄMMELSER

Reglerar markanvändning och byggande enligt Plan- och Bygglagen

Antagande 2009-04-20
Laga kraft 2009-05-20

Övriga handlingar:
Planbeskrivning: 2009-04
Genomförandebeskrivning: 2009-04
Fastighetsförteckning: 2009-03
Särskilt uttåtande:

Tillägg till planbestämmelser angående friggebodar i området Hallebacken, Jonsered.

Partille kommun, Västra Götalands län

2009-04-20 Dnr: B/ 2007:509

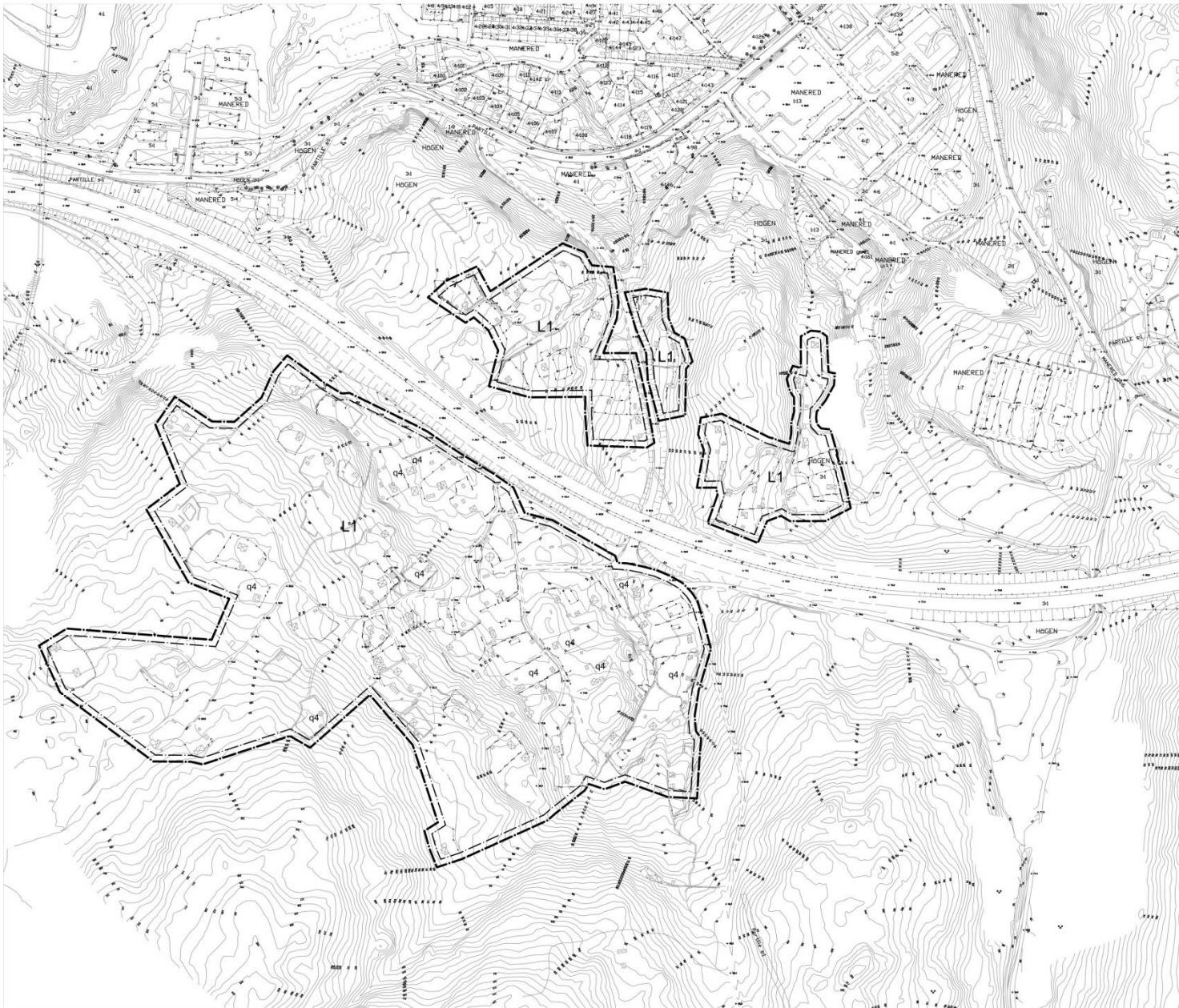
Upprättad av Bygg- och miljökontoret

Jän Öhman
Stadsarkitekt

Anna-Karin Törnkrantz
Arkitekt

810e

810e

OMRÅDESBESTÄMMELSER

Följande gäller inom området. Endast angiven användning och utformning är tillåten.

- Linje som ligger 6 m utanför gräns för områdesbestämmelser
- Bestämningsegrens
- Koloniområde

Befintliga stenmurar i området skall bevaras.

Vägarnas karaktär får inte väsentligt ändras. Eventuella nya vägvägnit skall utformas i enlighet med de befintliga med avseende på bredd och sträckning i naturen.

Nya kolonilotter får inte tillkomma. Obeyggda befintliga kolonilotter får inte bebyggas.

Marken får inte delas in i fler fastigheter.

Sprängning får inte ske.

Utnyttjandegrad

Största tillåtna byggnadsarea är 25 m² för kolonistuga. Därutöver får komplementbyggnader så som förråd, växthus, redskapsskjul och tyllt uppföras till en sammanlagd byggnadsarea på maximalt 15 m². Kolonistugorna får, med bibehållande av ursprunglig karaktär, byggas till 50%. För o-märkt kolonistuga som bygg- och miljönämnden inte anser lämplig att byggas ut får nämnden, efter ansökan, pröva att uppförande av en kompletterande kolonistuga får uppföras så att största tillåtna byggnadsarea i stället skall vara 30 m². Fristående jordkällare får uppföras till en bruttoarea på max 3 m².

Inom området är det tillåtet att uppföra de byggnader och anläggningar som ev. kan komma att behövas för den tekniska försörjningen för området. Endast källarlösa byggnader.

Utformning

Om-, till- eller nybyggnader ska anpassas till områdets karaktär, se till områdesbestämmelserna tillhörande gestaltungsprinciper (se beskrivningen).

Huvudbyggnad skall förses med sadeltak. Komplementbyggnad skall förses med sadeltak eller pulpettak. Takmaterial skall vara takpapp, takpannor av lertegel eller falsad eller korngerad plåt i röd eller svart kulör.

Fasadmaterial skall vara stående eller liggande träpanel målad med slammfärg/linjofärg, med fasadkulörer inom det jordnära röda, gula, gröna eller mörkbruna kulörområdet.

Fasadmaterial för kolonistuga med brant takvinkel (mer än 22 grader) skall vara stående locklistpanel av trä. Kolonistuga med brant takvinkel skall målas i faluröd kulör.

Kolonistuga med flack takvinkel (22 grader eller mindre) får även ha liggande fasadpanel av trä och utöver falurött även målas i milt gult och grönt samt gråvit kulör.

Fasaddetaljer, såsom vindskivor och fönstersnickrier, skall på kolonistuga med brant takvinkel och faluröd fasad målas vita eller milt gröna. Perspektivfönster får inte monteras.

Högsta byggnadshöjd 3,0 meter
Högsta nockhöjd 4,7 meter

Placering

Ny kolonistuga skall placeras mer än 4 meter från annan kolonilott, uthus och växthus mer än 1 meter från annan kolonilott.

Skyddsbestämmelser

Vid utväntiga underhållsarbeten skall utförande beträffande utseende väljas om möjligt i överensstämmelse med originalutförande eller i ett utförande som är typiskt för tillkomstiden för omgivande bebyggelse

För byggnader av särskilt intresse för bevarande gäller dessutom följande:

- q4 Kolonistuga och uthus skall bevaras i överensstämmelse med originalutförande som säkerställs genom överenskomme i arrendeavtal.

Bygglöplikt

Bygglöplikt råder, det vill säga att inga generella undantag från bygglöplikten finns. Utöver detta gäller: Rivningslov krävs för rivning av byggnad.

Bygglövs krävs för utbyte av fasad och takmaterial, omfärgning av fasad, utbyte, flyttning eller igensättning av fönster samt utbyte av fasaddetaljer.

Marklov krävs för schaktning och fyllning på mer än 0,25 meter.

Upplysning

Arrendeavtal skall upprättas för varje kolonilott och reglera ytterligare frågor så som nyttjandegrad, trafik och sanitära förhållanden.

PBL 8kap 4§ är inte tillämplig inom området. Frigebedor får inte uppföras utan bygglövs

OMRÅDESBESTÄMMELSER KOLONIOMRÅDE AMERIKA

Reglerar markanvändning och bygglagen enligt Plan- och Bygglagen

Övriga handlingar	2011-02-25
Risbedömning:	2011-05-20
Områdesbeskrivning:	2011-02-26
Fastighetsförteckning:	2011-05-20
Uttåtande:	2011-02-26
Grundkarta:	2011-02-26

Antagen av fullmäktige 2011-08-30

Laga kraft 2011-09-21

JONSERED, HÖGEN 3:1

Partille kommun, Västra Götalands län

816

2011-05-20

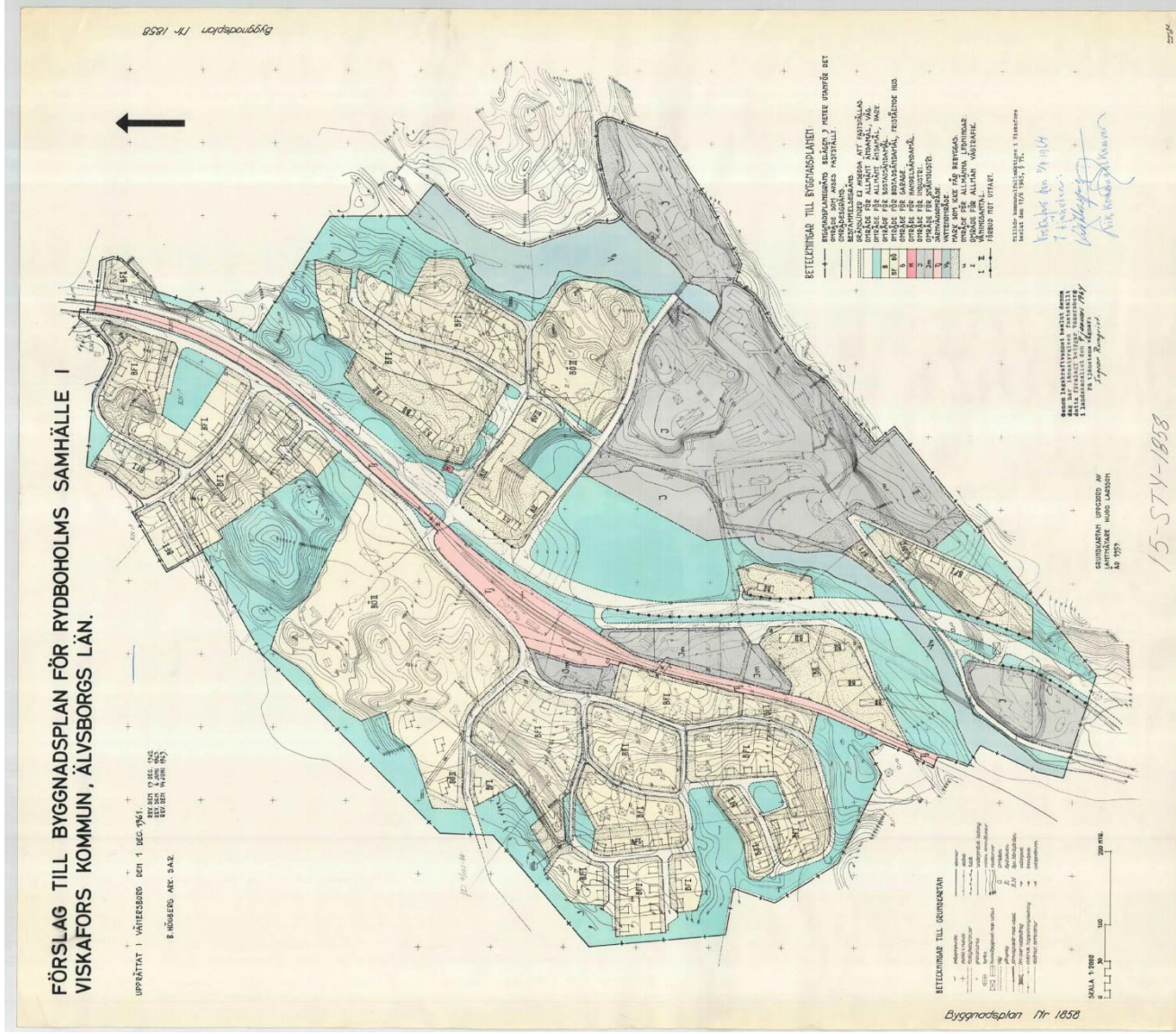
Dnr: KS 2010:128

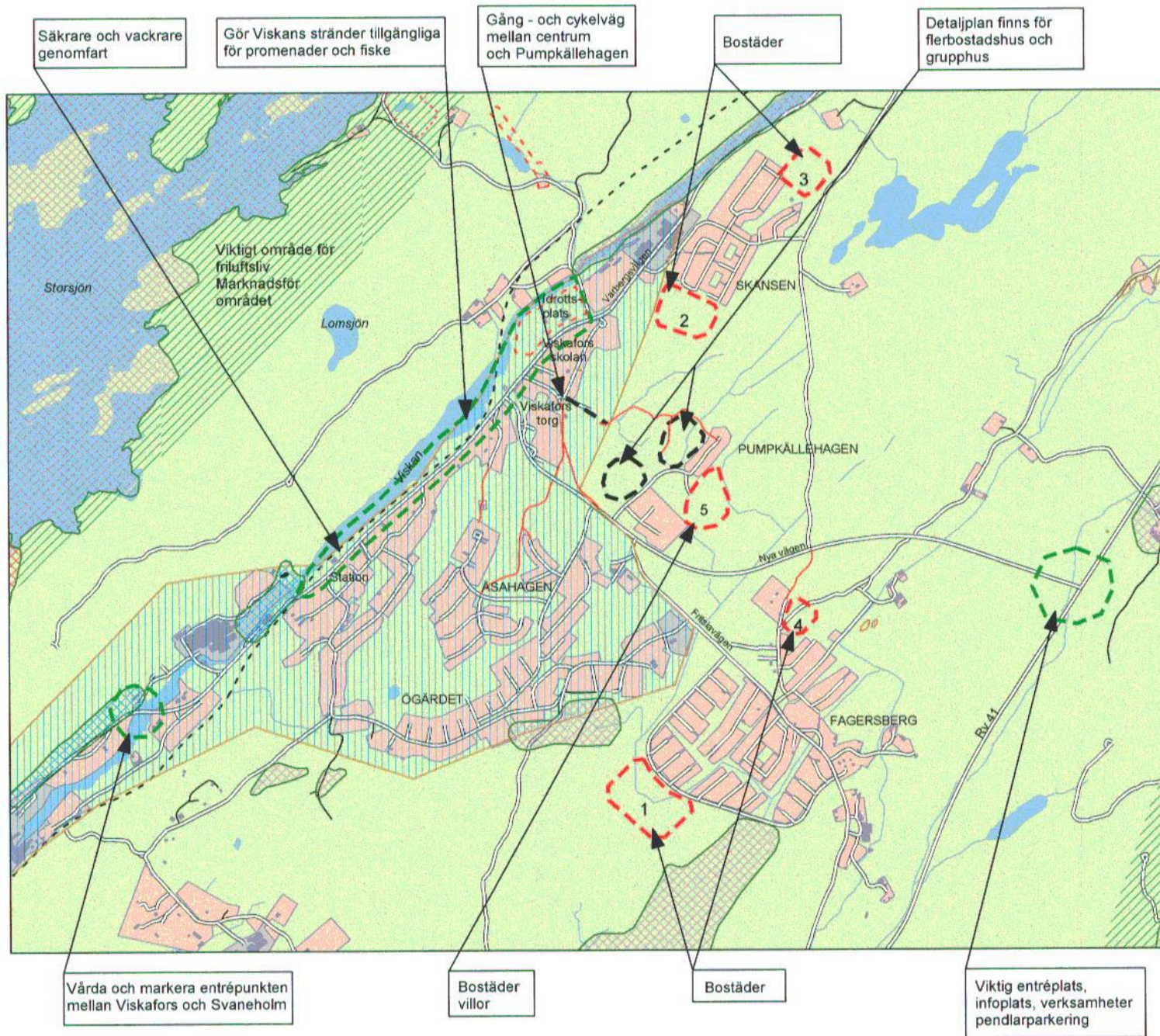
Upprättad av Samhällsbyggnadskontoret

Björn Marklund
Stadsbyggnadschef

Viveca Risberg
Stadsarkitekt

10. Bilaga 3 Plankartor Borås

Säkrare och vackrare genomfart

Gör Viskans stränder tillgängliga för promenader och fiske

Gång - och cykelväg mellan centrum och Pumpkällehagen

Bostäder

Detaljplan finns för flerbostadshus och grupphus

Viktigt område för friluftsliv
Marknadsför området

Storsjön

Lomsjön

Sportplats

Viskafors skola

Viskafors torg

SKÄNSEN

PUMPKÄLLEHAGEN

Staden

ASAHAGEN

OGÅRDET

FAGERSBERG

Bv 41

Vårda och markera entrépunkten mellan Viskafors och Svaneholm

Bostäder villor

Bostäder

Viktig entréplats, infoplatz, verksamheter pendlarparkering

Planeringsförutsättningar

- Naturvärde klass I
- Naturvärde klass II
- Naturvärde klass III
- Stora opåverkade områden
- Värdefulla kulturmiljöer
- Fornminnen
- Bostadsbebyggelse
- Verksamhetsområde

Förslag till förändringar

- Upprustning av natur- och trafikområde
- Bostadsbebyggelse

Viskafors
Möjlig markanvändning

0 200 400 600 800 1000
Avstånd i meter. Skala 1:15000